

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра гуманітарних дисциплін

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 08.07.2024 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол від
27.06.2024 р. № 22)

Розробник:

доцентка кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, канд. пед.
наук, доцентка Ганна ДОВГОПОЛОВА

Рецензенти:

1. Доцентка кафедри української мови Сумського державного
педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидатка філологічних
наук, доцентка Вікторія ГЕРМАН

2. Доцентка кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, докторка юридичних наук,
доцентка Олена МАРКОВА

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарь кі заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійн а робота	
Семестр № 2							
Тема 1. Українська мова професійного спрямування як навчальна дисципліна, предмет, основні завдання	5			2		3	
Тема 2. Правове регулювання функціонування мов в Україні	7			4		3	
Тема 3. Функціональні стилі сучасної української літературної мови	5			2		3	
Тема 4. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Особливості наукових текстів	9			6		3	
Тема 5. Офіційно-діловий стиль сучасної української літературної мови	5			2		3	
Тема 6. Мова права. Юридичний текст як форма вираження права. Модульний контроль.	5			2		3	
Тема 7. Норми сучасної української літературної мови. Культура професійного мовлення	7			4		3	
Тема 8. Орфографічні норми сучасної української літературної мови.	5			2		3	
Тема 9. Лексичні норми сучасної української літературної мови	5			2		3	
Тема 10. Термінологія у професійній комунікації	5			2		3	
Тема 11. Морфологічні норми сучасної української літературної мови	5			2		3	
Тема 12. Синтаксичні норми сучасної української літературної мови.	9			4		5	
Тема 13. Пунктуаційні норми сучасної української літературної мови.	9			4		5	
Тема 14. Усне публічне мовлення. Мовленнєвий етикет. Модульний контроль.	11			4		7	
Всього за семестр:	90	-	-	40	-	50	Екзамен

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема 1. Українська мова професійного спрямування як навчальна дисципліна, предмет, основні завдання.

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити усвідомлення студентами значення, предмету і завдання навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування»; природу та значення мови, мовлення, їх функції; основних ознак літературної та національної мови.

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Предмет, мета і завдання курсу «Українська мова професійного спрямування». Зв'язок української мови з іншими правовими дисциплінами.
2. Мова та мовлення. Функції мови.
3. Мова як засіб професійного спілкування.
4. Основні компоненти мовного професійного спілкування.
5. Місце мови в комунікативній деонтиці юриста.

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

Література

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Гендерно маркована лексика як чинник формування гендерно чутливого середовища на заняттях мовознавчого спрямування у вищій школі. *Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах Євроінтеграції*: матеріали інформаційно-просвітницького форуму (17 березня 2023 р.). Кропивницький, 2023. С.264-267.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4190ece2-1f27-418b-9dd6-a840aff5f172/content>

2. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Структурні компоненти комунікативної компетентності в процесі лінгвістичної підготовки майбутніх правознавців. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. №27. Т. 2. С. 134-138.

URI:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/25.pdf

3. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

4. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

5. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:**

<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

6. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року.

URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19>.

7. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55.

URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>.

8. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF>

План проведення заняття:

Під час опанування *першого питання* здобувачі вищої освіти мають розуміти, що засвоєння поняття та системи навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування» дає можливість сформулювати чітку уяву щодо значення мови у професійній діяльності. Під час підготовки до практичного заняття необхідно показати співвідношення і взаємозв'язок навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування» з іншими правовими дисциплінами.

Під час опанування *другого питання* здобувачі вищої освіти мають розуміти співвідношення, значення, різницю понять «мова» і «мовлення», бути обізнаними у функціях мови.

Під час опанування *третього та четвертого питань* необхідно усвідомлювати важливість і значення вербальних засобів у професійній діяльності правника.

Під час опанування *п'ятого питання* з'ясувати, яке місце посідає фахове мовлення та які комунікативні ситуації можуть виникати у професійній діяльності.

Виходячи з визначення, що «мова — система одиниць спілкування і правил їх функціонування», а «мовлення — конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації», підготуйте порівняльну характеристику цих явищ.

Визначену інформацію відтворіть у вигляді порівняльної таблиці.

Теми рефератів

1. Літературна мова як унормована форма загальнонародної мови.
2. Мова народу – унікальний спосіб пізнання світу та загальнолюдська цінність.
3. Мова – кордон нації.
4. Як позбутися суржику?
5. Усне мовлення як феномен національної культури.
6. Письмове та усне мовлення – форми реального існування мови як засобу комунікації.
7. Монолог, дискусія, диспут як різновиди мовлення.

8. Усне мовлення як універсальний засіб комунікації
9. Мовленнєва діяльність: поняття, компоненти, будова.
10. Трансформація усного мовлення в писемне.
11. Дотримання норм писемного мовлення.
12. Усне мовлення – вияв внутрішньої культури.

Тема № 2. Правове регулювання функціонування мов в Україні

Практичне заняття.

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами таких понять, як: «національна мова», «державна мова», «офіційна мова», «мова міжнаціонального спілкування», «літературна мова»; чинної нормативної бази, що регулює мовне законодавство; етапи мовної політики; сучасну мовну ситуацію в Україні.

Кількість годин - 4. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Поняття “національна мова”, “державна мова”, “офіційна мова,” “мова міжнаціонального спілкування” (правовий і політичний аспекти), “літературна мова”, їх співвідношення.
2. Сфери функціонування української мови як державної та її функції.
3. Поняття мовної ситуації.
4. Характеристика мовної ситуації в Україні.
5. Мовна політика України.
6. Мовне законодавство України.
7. Захист мовних прав і свобод людини і громадянина.

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

Література

1. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687/>

2. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

3. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

4. Українська мова для юристів / Зайцева І.В., Калита О.П., Скуратівська Г.В., Павлова А.К.: Видавничо-інформаційний центр НУДПСУ, 2018. 430 с. **URI:** http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1805_49979488.pdf

5. Палеха Ю. І. Загальне діловодство: теорія та практика керування

документацією із загальних питань : навч. посібник. К.: Ліра-К, 2017. 623 с.
 URI:<https://lira-k.com.ua/preview/12123.pdf>

План проведення заняття:

Під час опрацювання *першого питання* акцентується увага на визначенні понять “національна мова”, “державна мова”, “офіційна мова,” “мова міжнаціонального спілкування”, “літературна мова”, аналізується їх співвідношення. Варто провести паралель між поняттями “державна мова” та “офіційна мова”. Крім того, слід звернути увагу на тлумачення наступних понять та їх співвідношення: “світова мова”, “мова міжнаціонального спілкування” (правовий і політичний аспекти).

У *другому питанні* розглядається сфера функціонування української мови як державної та визначаються її функції.

Під час опрацювання *третього та четвертого питання* необхідно навести визначення понять мовної ситуації та мовної політики. Наголосити на сучасній мовній ситуації в Україні, питання якої є вкрай актуальним.

Під час підготовки до *п'ятого питань* варто опрацювати такі нормативно-правові акти: Конституція України, нормативні й відомчі розпорядчі документи щодо функціонування мов в Україні, зокрема української як державної. Дається посилання на чинні нормативно-правові акти (Конституція України, Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” від 05.04.2019 р. № 2704-VIII., рішення Конституційного Суду України від 14.12.1999 № 10-рп/99, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов тощо), що прописують українську мову як державну на території нашої країни, визначається поняття “мова національних менших”.

У *шостому питанні* розглядається поняття мовного законодавства як сукупності законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють використання мов у державі та світі.

Вивчаючи *сьоме питання*, слід проаналізувати законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють захист мовних прав і свобод людини і громадянина.

Завдання 1. Зробіть порівняльний аналіз чинного наразі Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», колишнього Закону України «Про засади державної мовної політики в Україні» (втратив чинність 2014 року) та Закону УРСР «Про мови» (втратив чинність 2012 року).

Завдання 2. Проаналізуйте положення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Визначте переваги та недоліки, які, на вашу думку, характерні для цього нормативно-правового акта.

Завдання 3. З'ясуйте, яким чином прописується використання державної мови в правоохоронній галузі. Випишіть найбільш важливі у згаданому контексті положення з відповідних нормативно-правових актів.

Завдання 4. Напишіть есе на одну із запропонованих тем:

Віддзеркалення політичних подій у мовній ситуації.

Чи довіряє суспільство соціологічним дослідженням і чому?

Нестійкість мовної ситуації в Україні.

Соціолінгвістичне знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ.

Аксіологічні, прагматичні та правові аспекти мультилінгвізму: Україна – Східна Європа.

Завдання 5. З поданими словами складіть зв'язний текст фахового спрямування:

Свобода світогляду та віросповідання, мовні права, українська мова як державна, соціальний захист, страх, дипресія, непрацездатність, безробіття, малозабезпеченість, соціальні стандарти.

Теми рефератів

1. Історія становлення державної мови.
2. Проблема застосування державної мови в документах.
3. Проблеми подальшого удосконалення правового регулювання мовних відносин в Україні.
4. Сучасна мовна політика нашої держави.
5. Застосування державної мови в документах.

Тема 3: Функціональні стилі сучасної української літературної мови.

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами поняття “Українська мова професійного спрямування” у трьох стилях – офіційно-діловому, науковому, розмовному; сприяти формуванню патріотичних почуттів та любові до рідної мови.

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Стилiстична диференціяція мови.
2. Функціональний стиль як засіб спілкування у певній сфері суспільної діяльності.
3. Основні функціональні стилі сучасної української мови.

Література

1. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

2. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

3. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О.А. Лисенко та ін. – Харків : Право, 2020. – 330 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/728/3_Mova%20ukrainskoi%20jurisprudencii_vnutri.

[pdf](#)

4. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

5. Юлдашева С.А., Мельник О.В. До питання використання коректної термінології кримінального та кримінального процесуального законодавства. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 14 травня 2020 р.). Маріуполь : ДонДУУ, 2020. С. 129-131.

URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5d4bacd1-75ee-45d9-a39e-c21c69e81ca4/content>

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Стилістичну диференціацію мови, її функціональні стилі вивчає стилістика – наука про виразні засоби мови, тобто про ті елементи, що приєднуються до власне вираження думки, супроводжують семантичний зміст висловлюваного – емоційно-експресивні та оцінні моменти мовлення.

Тож це заняття присвячено опрацюванню питань, пов'язаних з уживанням, відбором й поєднанням засобів мовного спілкування у певній сфері життєдіяльності країни.

Під час підготовки до *першого, другого та третього питань* потрібно з'ясувати, чим відрізняються мовні засоби, якими послуговуються окремі функціональні стилі.

Особливу увагу слід звернути на особливості, сферу поширення, призначення, систему мовних засобів і стилістичні норми функціональних стилів і як вони реалізуються у властивих їм жанрах.

У *четвертому питанні* варто зосередити увагу на особливостях мови права.

Дати визначення поняттям точність, чіткість, лаконічність мови права.

Завдання 1. Закінчіть речення:

Художній стиль використовується у... Його жанри – це ...

Науковий стиль використовується у... Його жанри – це ...

Офіційно-діловий стиль використовується у... Його жанри – це ...

Публіцистичний стиль використовується у... Його жанри – це ...

Розмовний стиль використовується у... Його жанри – це ...

Завдання 2. Визначте функціональні стилі, які вживаються у наведених нижче текстах, охарактеризуйте їх особливості:

А. «Розвиток медіатехнологій загострив питання, пов'язані з професійною етикою правознавців. У зв'язку з цим Американська асоціація юристів провела конференцію, присвячену правилам професійної поведінки в соціальних мережах, блогах і т.д.

Роберт Амброджі, американський адвокат і журналіст, що пише про право і технології, на сторінках видання Law Technology News, пропонує

декілька порад про те, як правильно вести себе юристу в різноманітних соціальних мережах.

1. Незмінність правил. Юрист повинен застосовувати правила професійної етики, яка діє поза віртуального простору, і в Інтернеті також.

2. Збереження таємниць клієнта. Юристи не повинні писати в блогах і соцмережах про власних клієнтів або справах, якщо мова не йде про деталі, які відомі публіці за відкритими джерелами».

Б. «Норми процесуального права визначають юридичні засоби і порядок діяльності щодо здійснення та захисту норм матеріального права, тобто процесуальне право складають правові норми, що регламентують порядок, форми і методи реалізації прав і обов'язків, встановлені у нормах права. Це — адміністративно-процесуальне право, цивільно-процесуальне право, господарсько-процесуальне право, кримінально-процесуальне право та деякі ін.

Галузі матеріального права входять до складу як публічної, так і приватної частин права. Галузі процесуального права входять до публічної частини права, і процесуальні відносини існують за наявності суб'єктів влади».

В. «Стаття 9. Особи, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. 1. Володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані:... 7) особи начальницького (середнього і вищого) складу Національної поліції, інших правоохоронних та розвідувальних органів, посадові особи інших органів, яким присвоюються спеціальні звання; 8) особи рядового, сержантського і старшинського складу Національної поліції, інших правоохоронних, розвідувальних органів, інших органів, яким присвоюються спеціальні звання;...».

Г. «...Маліцка Анна навчається у навчально-науковому інституті № 1 Національної академії внутрішніх справ з 2020 року. За час навчання зарекомендувала себе як здібна, сумлінна, старанна студентка. Має високий рівень знань із навчальних предметів. Бере активну участь у науково-практичних заходах....».

Завдання 3. Наведіть п'ять аргументів за або проти підтримки наведеної тези:

«Несприятливе поєднання чинників професійного середовища призводить до значного зростання психологічного навантаження на людину, викликаючи стан психічної напруженості, що особливо характерно для поліцейських».

«Порушення права на захист завжди означає вагоме порушення вимог кримінально-процесуального кодексу і є однією з найбільш поширених підстав для скасування вироків або інших рішень у справі».

«Забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист полягає в тому, що закон: наділяє їх як учасників процесу такою сукупністю процесуальних прав, використання котрих дозволяє їм особисто захищатися від підозри або обвинувачення у вчиненні злочину, відстоювати свої законні інтереси; надає зазначеним особам право скористатися юридичною

допомогою захисника (адвоката); покладає на особу, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора, суддю і суд обов'язок до першого допиту особи роз'яснити йому його право мати захисника».

Завдання 4. Визначте, до якої комунікативної ситуації належать наведені вислови:

Будьте здорові, ідіть з миром, усього найкращого, як вам не соромно, прийміть наші щирі співчуття, ласкаво просимо, погостіть у нас.

Теми рефератів

1. Предмет дослідження стилістики.
2. Поняття стилю мови.
3. Ознаки функціональних стилів.
4. Мова права як функціональний різновид літературної мови.
5. Мовно-стилістичні вимоги до текстів нормативно-правових документів.
6. Юридичний текст.

Тема 4: Науковий стиль сучасної української літературної мови. Особливості наукових текстів.

Практичне заняття.

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами загальних ознак наукового стилю; сприяти формуванню патріотичних почуттів та любові до рідної мови.

Кількість годин -4. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Сфера застосування, призначення, функції, риси наукового стилю.
2. Підстилі й жанри наукового стилю.
3. Мовні особливості наукового стилю.
4. Структурні особливості наукового тексту.
5. Реферування й анотування текстів.

Література

1. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

2. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

3. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Сльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

4. Палеха Ю. І. Загальне діловодство: теорія та практика керування

документацією із загальних питань : навч. посібник. К.: Ліра-К, 2017. 623 с.
 URI:<https://lira-k.com.ua/preview/12123.pdf>

5. Vasylenko V.A., Samoilova Yu.I. Some aspects of case method use in the process of training of future lawyers. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 56. Том 2. С.124-127.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68cf3d90-d656-48c3-a053-03192a46eb99/content>

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Під час підготовки до заняття потрібно спиратися на традиційну класифікацію наукового стилю мови: власне науковий (наукова стаття, наукова доповідь, наукове повідомлення, монографія, дисертація, тези, рецензія), науково-навчальний (лекція, підручник, посібник, бесіда), науково-популярний (енциклопедія, довідник; виклад наукових даних для нефахівців у книгах, статтях у неспеціальних журналах).

Під час підготовки *першого питання* необхідно звернутися до рекомендованої літератури, визначивши та дослідивши саме історичний аспект, а саме: історичні передумови виникнення та розвитку наукового стилю.

Під час підготовки до *другого та третього питання* здобувачі мають ґрунтовно підготувати теоретичну базу, звернувши увагу на ознаки, особливості наукового стилю, зокрема текстів різних жанрів.

Варто звернути увагу на те, що мова науки наразі – це відособлена, відносно замкнена система, що характеризується прагненням до стандартизації засобів вираження. За ступенем стандартизації науковий стиль мови поступається місцем лише офіційно-діловому. Наприклад, стандартними є звороти: *ідеться про проблему; варто відмітити, що...; дані свідчать про...; висновки носять попередній характер; зі сказаного раніше випливає...; розглянемо... тощо.*

Наукова інформація може передаватися за допомогою так званої "штучної" мови – графічної. Тобто широко використовуються: 1) графіки, креслення, малюнки; 2) математичні, фізичні символи; 3) назви хімічних елементів, математичних знаків тощо.

Характерною рисою мови науки є широке застосування різного роду посилань, виносок, приміток, що зумовлено такою рисою наукового стилю, як його точність.

Науковий стиль мови характеризується такими функціональними ознаками, як узагальнений характер, об'єктивність, логічність, безособовість, точність викладення. Науковий стиль використовує всі засоби загальнонаціональної мови, але специфіка їх використання, особлива організація тексту забезпечує власну функціонально-стильову своєрідність.

Особливості наукових текстів пов'язані зі структурою мовлення, відбором мовних засобів із загальнонаціональної мови.

Специфіка у використанні засобів загальної мови в науковій сфері спілкування стосується насамперед лексичного і синтаксичного рівнів мови, у

меншій мірі – фонетичного і морфологічного.

Четверте та п'яте питання передбачають зосередження уваги здобувачів на практичній частині, а саме: вивчення мовних ознак наукового тексту, вивченні вимоги до написання наукових текстів різних підстилів і жанрів (реферативні повідомлення, анотації, наукові тези та статті, конспекти, доповіді тощо).

Завдання 1. До якого підстилю наукового стилю належать такі жанри, як книги, статті в науково-популярних виданнях?

Завдання 2. Продовжіть думку:

Основне призначення наукового стилю ...

Завдання 3. Чи правильно вжиті словосполучення? Запропонуйте правильний варіант: *в якості самостійних аспектів необхідно відзначити вживання слів; це зумовлює філологічну грамотність правників; ділові документи; це зумовлено економічною кризовістю, доказанність фактичної сторони справи, не дивлячись на вищезазначене.*

Завдання 4. Зробіть опис літературних джерел різних жанрів.

Завдання 5. Відредагуйте і запишіть правильно.

Думки учених співпадають; не проводять послідовних заходів; наносять значну шкоду; згідно класифікації; представлення матеріалів; взаємовідношення між державами; в якості потерпілої; визвав негативну реакцію; виникло протиріччя; визиває заперечення; вищестоящий орган; відновилася переписка; учбова автівка; не дивлячись на значну кількість робіт з проблематики дослідження; найбільше розповсюдження у вітчизняній науці має; як уже відмічалось у попередньому розділі.

Завдання 6. Дайте відповідь на питання: чи варто в юридичній практиці використовувати евфемізми? Відповідь аргументуйте. До поданих слів і виразів доберіть евфемізми.

Зразок: Викликати – запросити;

чорнороб – різнороб;

дурний – небагатий на розум.

Смертельний, збрехати, людина поганих моральних якостей, піти на пенсію, украсти, наказувати, нероба.

Завдання 7. Порівняйте ланцюжки слів за значенням. До якої категорії лексики належать подані слова?

Бон – бона – бонна,

братерство – братство,

виборний – виборчий – вибірний,

виголошувати – проголошувати – оголошувати,

військовий – воєнний – воїнський.

Задання 8. З'ясуйте, як проявляється моральна культура спілкування у процесі добору стратегії й тактики спілкування. Наведіть приклади.

Завдання 9. Підготуйте повідомлення "Ефективна стратегія спілкування, якою я буду послуговуватися в ділових стосунках".

Завдання 10. Знайдіть недоліки наведених речень. Доберіть слова-пароніми для правки тексту. Запишіть правильний варіант.

Освітченість і розум розкриваються в умінні просто, доступно, переконливо пояснити складні питання. Під дією Платона формулюється характер молодого архітектора Ліди. Львів був оснований Данилом Галицьким. Подвижники Богдана Хмельницького були талановиті воєначальники полковники Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай. Один із адресатів писав до адвоката. Свідок виступив дуже не тактично.

Завдання 11. У мові професійного комунікатора не повинно бути розмовних слів. Доберіть до поданих слів функціонально-стилістичні відповідники із наукового або офіційно-ділового стилів.

Зразок: саморобка – саморобна річ,
цидулка – короткий лист,
мітингувати – брати участь у мітингах.

Тарабарщина, центровик, захожий, геройствовати, хваткий, фальшивка, депутатство, щорік, газетчик, форсити, дешиця.

Завдання 12. Оберіть одну з моделей спілкування та опишіть її.

Завдання 13. Виконайте проблемно-пошукові вправи.

1.З'ясуйте і запишіть мовні особливості основних різновидів наукового стилю.

2.Визначте, до яких різновидів наукового стилю відносяться подані жанри досліджень:

наукова монографія, наукова стаття, реферат, анотація, тези, підручник, навчальний посібник, конспект, реферативний огляд, резюме, тези доповіді, курсова, дипломна, магістерська роботи, дисертація, аналітична записка, науковий звіт, рецензія, відгук.

3.Заповніть табличку "Дипломна, магістерська, кандидатська робота: спільне і відмінне .

4.До поданих термінів підберіть українські відповідники та синоніми:

дефініція, концепт, брокер, голкіпер, електорат, дистриб'ютор, лайнсмен, хавбек, мас-медіа;

поняття, визначення, посередник, управлінець, виборець, розподілювач, оповідь, воротар, суддя, півзахисник, засоби масової інформації.

5.З монографій і наукових статей випишіть речення (або складіть такі речення самостійно), де наявні такі мовні формули:

Відзначається важливість; наявні переконливі докази; враховано; незважаючи на аналіз окремих фактів; хоч науковий доробок учених, у якому висвітлюється..., усе ж відсутні фундаментальні...; більшість мовознавців уникає розгляду...; розподілимо наукові розвідки вітчизняних лінгвістів за такими проблемами, як...тощо.

6. Ознайомтеся з текстами довідкових і рекомендаційних анотацій на видану останніми роками та актуальну для студентів наукову літературу різних жанрів. Визначте їх структуру, порівнявши з типовою моделлю анотацій, та знайдіть синонімічні лексико-граматичні конструкції, які

використано для оформлення кожної її частини. Укладіть за зразками 3-4 анотації до літератури за вашим вибором.

Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови /І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. - К.: Унів. вид-во „Пulsари”, 2004. - 400 с.

У теоретичному курсі описано морфологічну систему і структуру сучасної української літературної мови. Розглянуто з позиції функціонально-категорійної граматики центральні питання морфології: морфологічні одиниці й типи морфологічних категорій; функції морфологічних одиниць і категорій; взаємозв'язки морфології, синтаксису і словотвору. У книзі апробовано теоретичні засади нової академічної граматики української мови. Призначено для мовознавців, викладачів і студентів філологічних факультетів.

Горпинич В.О. Українська морфологія: Навчальний посібник. - Дніпропетровськ: ДЦУ, 2000. - 364 с.

У посібнику висвітлено основні закономірності функціонування морфологічної системи української мови, проаналізовано відповідно до сучасних наукових принципів категоріальне значення, морфологічні категорії, синтаксичні властивості і склад суфіксів кожної частини мови.

Для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Глушик С.В. Сучасні ділові папери: Навч. посіб. для вищ. та серед. спец. навч. закладів/С.В. Глушик, О.В. Дияк, С.В. Шевчук. - К.: "А.С.К.", 2001.-400 с.

У посібнику подаються основні ознаки офіційно-ділового стилю та розглядається писемна форма його реалізації - ділові папери. Наведено зразки документів, правила їх оформлення, вправи різного ступеня складності. Виклад основного матеріалу доповнюють словник ділової людини, правила орфографії та пунктуації в таблицях.

Для студентів вищих навчальних закладів України.

Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: Монографія. - Дніпропетровськ: "Наука і освіта", 1998.-240 с.

У монографії досліджуються питання виділення української мови з правслов'янської, початкові шаблі її становлення як самобутньої лінгвістичної системи на тлі процесів, пов'язаних із постанням інших слов'янських мов. На основі аналізу вже відомих та нових історичних, археологічних, етнографічних, антропологічних і лінгвістичних фактів заперечується традиційна тріалістична дистрибуція слов'янських мов та пропонується дуалістичний розподіл на антську і словенську підгрупи; визначаються основні етнологічні і граматичні параметри українського глотогенезу, по-новому осмислюється місце і значення української мови серед інших слов'янських.

Для славістів, лінгвістів, істориків, гуманітаріїв, викладачів ВНЗ, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться історією українського народу та його мови.

Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали V всеукраїнської науково-методичної конференції. - Донецьк: ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. - 212 с.

У матеріалах конференції розглядаються питання, пов'язані із впливом культури мови на якість професійної діяльності, з особливістю мови ділового спілкування, з практикою формування філологічної компетентності майбутніх фахівців.

7. Охарактеризуйте змістове наповнення, структуру і функції

- плану;
- переліку умовних позначень;
- вступу; розділів основної частини;
- висновків;
- списку використаної літератури; додатків.

8. Укладіть бібліографію до теми наукової роботи:

«Соціолінгвістичні основи виховання мовної особистості студентської молоді».

*9. Назвіть **спільні** та **відмінні** вимоги до наукової статті і до реферату наукового джерела. Запишіть у таблицю.*

10. Напишіть резюме до однієї із статей, поданих у науковому журналі.

11. Напишіть рецензію на курсову роботу, використовуючи наведені нижче стереотипні мовленнєві формули:

У рецензованій роботі подано аналіз; багатий фактичний матеріал, наведений у роботі автора, підтверджує; у цілому відзначаючи позитивні якості роботи, не можна не сказати про окремі помилки і неточності; в роботі подано огляд...

Автор стверджує, що...; отже, основна думка полягає в тому, що...; дослідник справедливо відзначає, доказово критикує; впевнено показує; спростовує тезу про те, що...; необґрунтовано стверджує, що...; вдало вирішує питання; занадто категорично пише; глибоко аналізує; чітко визначає; спрощено показує; детально аналізує.

Теми рефератів

1. Науковий стиль: поняття, сфера застосування, ознаки, мовні засоби, підстили, жанри.
2. Засоби досягнення логічності й точності наукового тексту.
3. Лінгвістичні особливості наукового тексту.
4. Мовні засоби викладу наукової думки.

Тема 5: Офіційно-діловий стиль сучасної української літературної мови.

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами характерних ознак офіційно-ділового стилю; структурні особливості текстів офіційно-ділового стилю; мовні особливості офіційно-ділового стилю; вимоги до усного

та писемного мовлення в офіційно-діловому стилі; шляхи уникнення помилок на всіх мовних рівнях у текстах офіційно-ділового стилю.

Кількість годин -2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Сфера застосування, призначення, функції.
2. Підстилі й жанри офіційно-ділового стилю.
3. Особливості офіційно-ділового стилю.
4. Особливості реалізації лексичної норми в офіційно-діловому стилі.
5. Особливості реалізації граматичної норми в офіційно-діловому стилі.
6. Види текстів за способом викладу.
7. Типи текстів за способом фіксації й організації складових частин.
8. Юридичний текст: визначення поняття, особливості, категорії.

Література

1. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

2. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

3. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

4. Vasylenko V.A., Samoilova Yu.I. Some aspects of case method use in the process of training of future lawyers. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 56. Том 2. С.124-127.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68cf3d90-d656-48c3-a053-03192a46eb99/content>

5. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року.

URI:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19>.

6. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55. **URI:** <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>.

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Готуючись *першого питання*, передусім варто з'ясувати, що офіційно-діловий стиль — це сукупність мовних засобів, що задовольняють сферу офіційно-ділових стосунків, яка виникає між органами влади і населенням, між установами, організаціями, підприємствами, фірмами, між установами та

приватними особами, між членами суспільства в різних сферах їх правової та господарської діяльності.

Це стиль ділових паперів: міжнародних договорів, законів, постанов, указів, статутів, наказів, розпоряджень, різних видів судово-слідчої документації тощо.

Офіційно-діловий стиль обслуговує сферу правових відносин — законодавство, судочинство, міжнародні відносини, справочинство тощо.

Під час підготовки до *другого питання* з'ясувати підстилі офіційно-ділового стилю. Відповідно офіційно-діловий стиль має такі підстилі: законодавчий, юридичний, дипломатичний, адміністративно-канцелярський.

Потрібно також звернути увагу на те, що офіційно-діловий стиль характеризується:

- нейтральним стилістичним забарвленням;
- уживанням лексики у прямому значенні (їй не властиве вживання слів у переносному значенні, образних висловів, троп і стилістичних фігур);
- використанням форм слів літературної мови;
- використанням інфінітивних конструкцій спонування;
- поширеними простими реченнями з прямим порядком слів: підмет, присудок, другорядні члени речення, причому означення ставлять перед означуваним словом;
- відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами, що ставляться на початку речення;
- складними реченнями.

У діловому стилі найпоширенішими є складнопідрядні з відношеннями з'ясувальними, причиновими, умови та наслідку тощо.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно визначити особливості та вимоги до офіційно-ділового стилю: об'єктивність, нейтральний тон викладу інформації, змістовність, доцільність тощо.

Питання чотири та п'ять акцентують увагу здобувачів вищої освіти саме на вербальних особливостях різних мовних рівнях офіційно-ділового стилю, що передбачає вправне володіння теоретичним і практичними знаннями, уміннями, навичками з попередніх тем.

У шостому питанні варто зосередити увагу на особливостях мови права, бо мова права — функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, обумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній.

Основними галузями функціонування сучасної правничої мови є законодавство (національне і міжнародне), судочинство, нотаріат і діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація. Дати визначення поняттям точність, чіткість, лаконічність мови права.

Вивчаючи це питання, слід визначити основні функції мови права (гносеологічна (спосіб правового пізнання), конструктивна (спосіб формулювання і формування думки), акумулятивна (накопичення суспільно-правових знань), номінативна (називання правових понять, явищ, реалій),

конотативна (засвоєння правової інформації), волюнтативна (волевиявлення суб'єктів права, вплив на правосвідомість), регулювальна (правове регулювання суспільних відносин, поведінки людей), культураносна (збереження і передача правового знання, правової культури).

Під час вивчення *сьомого питання* варто зосередити увагу на історичному аспекті мови права. Проаналізувати давні пам'ятки правничої писемності. Варто зауважити, що важливим елементом професійної діяльності є мова, її лексичні та граматико-стилістичні ресурси, що реалізуються в нормативно-правових текстах. Мова є тим першоелементом, з якого виробляється (об'єктивується) право як система загальнообов'язкових соціальних норм. Саме у мовно-словесних знаках і конструкціях репрезентуються правові поняття й категорії, правові норми та приписи.

Слід визначити насамперед поняття тексту. Отже, текст – певна з функціонально-сміслового погляду упорядкована група речень або їх аналогів, які являють собою завдяки семантичним і функціональним взаємовідношенням елементів завершену смислову єдність, а також визначити типи текстів за способом фіксації й організації складових частин.

Опрацьовуючи *восьме питання*, слід з'ясувати поняття юридичного тексту, визначити його особливості, категорії. Питання має також практико-орієнтований характер і передбачає виконання низки завдань.

Завдання 1. Продовжити думку:

1. Мова права — це ...;
2. Мова права послуговується засобами наступних функціональних стилів...;
3. Мові права властиві такі ознаки ...;
4. Мова права містить у собі низку відносно самостійних видів: ...;
5. Текст – це ...;
6. Юридичний текст – це ...;
7. Ознаки тексту: ...;
8. Існують такі види і типи текстів ...
9. Усі правові тексти можуть бути поділені на такі категорії: ...;
10. Текст юридичного документа — це єдність двох сторін: ...;23

Завдання 2. Виписати визначення поняття «мова права», подане у різних джерелах за схемою:

Визначення

Автор

джерело

Завдання 4. Виписати визначення поняття «текст», подане у різних джерелах за схемою:

Прочитати текст. Виконати завдання. **Визначення**

Автор

джерело

Завдання 5. Підготувати виступ (3-5 хвилин) на одну із запропонованих тем:

1. Мова як засіб вираження правових приписів;
2. Мова права в історичному аспекті;

Завдання 6.

Поняття та особливості правового статусу конституції

Особливе місце в системі нормативних актів держави займає конституція — основний закон держави. Слово *конституція*, як і чимало інших юридичних понять, має латинське походження (латин. *constitutio* — устрій, установлення, положення). Саме за часів давньоримської держави цим словом позначалися акти різних органів державної влади, зокрема укази імператорів.

Застосовувалося це слово й для позначення актів, які приймалися в ряді середньовічних держав Європи, зокрема в Польщі. Однак у той час поняття «конституція» називали чимало нормативних актів. Свого сучасного значення слово конституція набуло у XVIII ст., коли було прийнято перші конституції сучасного типу — у США (1787), Франції (1791), Польщі (1791).

Нині в більшості держав світу конституція — це основний закон, нормативний акт найвищої юридичної сили, який визначає та закріплює форму держави, основи державного ладу, права та свободи людини й громадянина.

Конституція — найважливіший правовий документ будь-якої держави, через те вона має особливий юридичний статус.

У Великій Британії немає конституції як такої. Не існує навіть точного переліку документів, які б належали до британської конституції. Конституція Великої Британії — це сукупність законів, прецедентів і конституційних звичаїв.

Конституція Індії — найбільша за обсягом у світі: вона включає 465 статей, 12 великих додатків, більше 70 поправок і складається з 117 369 слів у версії англійською мовою, крім якої існує також офіційний переклад на хінді. Окремі поправки за обсягом наближаються до... конституції США.

Найдавнішою конституцією світу є основний закон Сан-Марино, який був прийнятий ще в 1600 р.

Конституція Японії єдина у світі, де вказано офіційну відмову країни від війни як форми забезпечення державного суверенітету.

По-перше, для прийняття конституції, зважаючи на її значення, використовують особливу процедуру.

По-друге, конституціям надається найвища юридична сила. Усі закони, інші нормативно-правові акти держави, яка має конституцію, повинні відповідати її положенням. Прийняття будь-якими органами чи посадовими особами актів, що суперечать конституції, є протиправним.

По-третє, конституція має підвищену стабільність. Її зміна, так само як і прийняття, пов'язана з виконанням певної ускладненої процедури, що забезпечує сталість основного закону й певного мірою незалежність від поточних політичних перипетій у державі.

Завдяки наданню конституції вищої юридичної сили й підвищеної стабільності вона має установчий характер, є базою для створення інших нормативно-правових актів держави.

По-четверте, з огляду на особливу важливість конституції як основного закону, держава забезпечує високий рівень її захисту. У багатьох країнах створено спеціальні органи конституційного судочинства, встановлено підвищену відповідальність за порушення норм конституції будь-яких, навіть найвищих, осіб.

Завдання 7. Готуючись до презентації свого публічного виступу, прокоментуйте письмово поданий нижче текст. Чи є достатньо аргументованою думка автора? Чи варто майбутньому юристу взяти на озброєння такий риторичний прийом.

Жарти, гумор більш дієвий засіб досягнення мети, ніж погроза та її мовне забезпечення.

Певен, що ви помічали, що тонкий гумор або жартівливі натяки надають навіть „важким” темам легкого, невимушеного характеру, створюють дружню атмосферу чи доброзичливо-критичний настрій у людей. Це безвідмовний спосіб обеззброювати людину у той самий момент, коли вона готова роздушити вас. У свою чергу, різкі, дошкульні висловлювання на адресу присутніх чи відсутніх, висміювання певних вад оточуючих людей, що дуже поширене серед працівників преси та політиків, призводить до напруженості у взаєминах, і, оскільки зачіпає почуття, може згубно позначатися на подальшому спілкуванні. Тому гумор, анекдоти повинні бути виваженими, доречними, невульгарними, до того ж вони мають супроводжувати розмову з безпосередністю й невимушеністю.

Чемна людина, яка володіє мистецтвом дотепності, не висміюватиме присутніх і не глузуватиме з їхніх вад. Справді, не досить бути дотепним. За Андре Мору, слід бути вельми дотепним, щоб не стати надміру дотепним. До того ж гумор свідчить про людську гідність, стверджує перевагу людини над обставинами.

Принагідно згадаємо про одну з характерних рис ментальності українців – „тонкий український гумор „. Саме завдяки цьому оптимістично-скептичному погляду на життя українець помічає і, як правило, пробачає іншим певні природні та набуті вади людської натури.

В одному з московських видань початку 20 століття під назвою „Україна та українці” також стверджується, що «характерною рисою малороса служить природжена насмішкуватість, яка не покидає його і в найтяжчі хвилини», до того ж він не тільки кепкує над іншими, але й над самим собою, незважаючи інколи на надто сумне становище. Та якщо людина здатна сміятися над власними невдачами та бідами, глузувати з примхливої долі, то вона до кінця своїх днів зберігатиме гарний настрій, ще й сіятиме між людьми злагоду.

Теми рефератів

1. Текст закону як вища форма юридизації мовлення.
2. Юридичний текст як єдність логічної, лексичної, граматичної та графічної сторін.
3. Моделювання й текстове оформлення правової норми.

4. Юридичний текст як поєднання елементів загальноновживаної та юридичної мови.

5. Офіційно-діловий стиль: поняття, сфера застосування, ознаки, мовні засоби, підстили, жанри.

7. Засоби досягнення логічності й точності офіційно-ділового тексту.

8. Лінгвістичні особливості офіційно-ділового тексту.

9. Мовні засоби викладу офіційно-ділового тексту.

Тема 6: Мова права. Юридичний текст як форма вираження права.

Модульний контроль

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами особливостей мовних норм літературної мови; доцільність і важливість використання мовних норм в усному та писемному мовленні; ознаки культури мовлення, дотримання яких сприяє побудові зрозумілого та красивого мовлення у професійній діяльності правника; особливості функціонування мовних норм в юридичних текстах;

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Особливості мови права та правових документів.
2. Юридичні тексти як особливий тип документації. Мовні та комунікативні особливості правової документації..
3. Застосування орфоепічних та акцентуаційних норм мови в усному мовленні юриста.
4. Застосування лексичних, морфологічних та синтаксичних норм мови в писемній діяльності правника.

Література

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Структурні компоненти комунікативної компетентності в процесі лінгвістичної підготовки майбутніх правознавців. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. №27. Т. 2. С. 134-138.

URI:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/25.pdf

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

3. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146.

URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

4. Кікінчук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур у Національній поліції України. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 39-43.

URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c3653f1-f289-498a-ae59-57801ff90fa5/content>

5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

6. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Срахторіна, О.А. Лисенко та ін. – Харків : Право, 2020. – 330 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/728/3_Mova%20ukrainskoi%20jurisprudencii_vnutri.pdf

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття

При розгляді *першого питання* розглядаються особливості правових документів з точки зору мовних норм.

У *другому питанні* дається поняття про юридичні документи як особливий тип документації. Мовні та комунікативні особливості правової документації мовну норму та види мовних норм в сучасній українській літературній мові.

У *третьому та четвертому питанні* характеризуються мовні норми:

1. Орфоепічні норми – це сукупність правил вимови голосних, приголосних звуків та звукосполучень у потоці мовлення. Дотримання цих норм забезпечує безперешкодне сприймання виголошеного тексту, а також унеможливорює спотворення змісту слів і речення в цілому.

2. Акцентуаційні норми передбачають дотримання правил наголошування слів. Йдеться, звичайно, про виділення складу в слові та слова в реченні чи фразі.

3. Орфографічні норми – це єдині загальноприйняті правила передачі звукової мови на письмі, а саме: написання слів і їх частин, вживання великої літери, написання слів разом, окремо і через дефіс, правила переносу слів із рядка в рядок. Орфограмою називають правильне написання, яке треба вибрати із низки можливих графічних варіантів.

4. Лексичні норми регламентують використання слів відповідно до їх лексичного значення та не допускають вживання жаргонних, діалектних, просторічних слів.

5. Словотвірні норми встановлюють закономірності утворення нових слів за наявними в мові словотвірними моделями. Часто в усному мовленні спостерігаємо відхилення від норм українського словотворення під впливом російських відповідних лексем.

6. Граматичні норми охоплюють правила творення та вживання форм слів, їх поєднання у словосполучення та речення. Ці норми вивчаються в морфології та синтаксисі, закріплені в граматиках української мови, довідниках, правописі.

7. Стилістичні норми регламентують доцільність використання мовних засобів у конкретних стилях мови. Добір мовних елементів відповідає потребам

сфер комунікації, меті і завданням висловлювання. Вказуючи на ці норми, ми часто кваліфікуємо їх не як «правильні», а як «доцільні», «кращі» саме для цієї ситуації.

При розгляді цього питання акцентується увага на типових помилках, що трапляються під час реалізації професійного мовлення. Необхідно проаналізувати найтипівші порушення лексичних, морфологічних та синтаксичних норм мови, зокрема в писемній діяльності правника, визначивши причини та шляхи їх уникнення. Виконати завдання:

Завдання 1. Відредагуйте мовні конструкції та поясніть, які мовні норми у них порушено.

Виписка з протоколу, закон вступає в силу, за виключенням, заключення комісії, у порядку виключення, відповідно з законом, у випадку необхідності, менше всього, отримати згоду, відноситися до кращих, це не відноситься до справи, у відповідності до, під час стажировки, нести дежурство, виявив участковий, заболів грипом, видати справку, необосноване затримання, заплатити налічними, знаходиться на другому поверсі, знаходиться в командировці, наші погляди співпадають, у даний час, піднімати питання, знаходиться на лікарняному, на основі договору, в області серця, привести приклад.

Завдання 2. Відредагуйте мовні конструкції та поясніть, які мовні норми у них порушено.

Доказати свою правоту, включити режим голосування, ініціативи направлені, приймати міри, приймати участь, носити ім'я, носити характер, повістка дня, позитивна відповідь, позитивні риси, вибач мене, дякую тебе, приходити в голову, оточуюче середовище, із задоволенням, точно відомо, в кінці кінців, давати добро, подача документів, у якості свідка, матеріальне положення, заключити договір, проявляти інтерес, знаходитися у відрядженні, документи знаходяться у відділі кадрів, п'ять років назад, це нанесло удару, виконано бюджет у повному об'ємі.

Завдання 3. Віднайдіть у довіднику правильні форми і запишіть.

Крайня необхідність, крайні міри, прийти з покаанням, явне протиріччя, залишаємо за собою право, залишатися без покарання, залишатися при своїй думці, запутана справа, залишатися в стороні, згідно наказу, відповідно з ухвалою, знаходиться під вартою, знаходиться в опозиції, давати показання, діюче законодавство, мнима угода, об'явити недійсним, поступила заява, пред'явити обвинувачення, рахую можливим, вбивство по замовленню, більш суворіше покарати, його визвали на суд, давали роз'яснення по окремим законам, радник обирається виборцями, наказує нас, його треба лишити права, лжесвідчення, лишати людину життя, противна сторона, розбиратися в справі, розбирається в цій справі, це не має відношення до справи, через відсутність доказів, в силу закону, напасти на слід, поставити на вид.

Довідник: Попередити, натрапити на слід, на підставі закону, якщо немає доказів, це не стосується справи, компетентний у цій справі, з'ясовувати справу, супротивна сторона, відбирати людині життя, позбавляти людину

життя, кривосвідчення, його треба позбавити права, карає нас, виборці обирають радника, тлумачили окремі (деякі) закони, його викликали в суд, суворіше покарати, убивство на замовлення (замовне вбивство), вважаю (визнаю) можливим (за можливе), звинуватити, висунути звинувачення, надійшла заява, уневажнити, фіктивна (нереальна) угода, чинне законодавство, свідчити, опозиційний до ..., ув'язнений, відповідно до ухвали, згідно з наказом, залишатися осторонь, заплутана (неясна, складна) справа, обстоювати свою думку, держатися своєї думки, оминати покарання, вийти сухим з води, застерігаємо собі право, очевидна суперечність, явитися з повинною, надзвичайні заходи, конечна потреба.

Теми рефератів

1. Орфоепічні норми в професійному мовленні.
2. Порушення орфоепічних, акцентуаційних норм в юридичному мовленні. Шляхи усунення аномативності.
3. Вплив мовних та позамовних чинників на дотримання мовних норм (орфоепічних та акцентуаційних) у професійній діяльності майбутнього правника/слідчого/дізнавача.

Тема 7: Норми сучасної української літературної мови. Культура професійного мовлення

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами особливостей мовних норм літературної мови; доцільність і важливість використання мовних норм в усному та писемному мовленні; ознаки культури мовлення, дотримання яких сприяє побудові зрозумілого та красивого мовлення у професійній діяльності правника; особливості функціонування мовних норм в юридичних текстах;

Кількість годин - 4. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Мовна норма, її різновиди.
2. Загальна характеристика мовних норм.
3. Застосування орфоепічних та акцентуаційних норм мови в усному мовленні юриста.
4. Застосування лексичних, морфологічних та синтаксичних норм мови в писемній діяльності правника.

Література

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Структурні компоненти комунікативної компетентності в процесі лінгвістичної підготовки майбутніх правознавців. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. №27. Т. 2. С. 134-138.

URI:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/25.pdf

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

3. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146.

URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

4. Кікінчук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур у Національній поліції України. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 39-43.

URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c3653f1-f289-498a-ae59-57801ff90fa5/content>

5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

6. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О.А. Лисенко та ін. – Харків : Право, 2020. – 330 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/728/3_Mova%20ukrainskoi%20jurisprudencii_vnutri.pdf

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття

При розгляді *першого та другого питання* дається поняття про мовну норму та види

мовних норм в сучасній українській літературній мові.

У *третьому та четвертому питанні* характеризуються мовні норми:

1. Орфоепічні норми – це сукупність правил вимови голосних, приголосних звуків та звукосполучень у потоці мовлення. Дотримання цих норм забезпечує безперешкодне сприймання виголошеного тексту, а також унеможливорює спотворення змісту слів і речення в цілому.

2. Акцентуаційні норми передбачають дотримання правил наголошування слів. Йдеться, звичайно, про виділення складу в слові та слова в реченні чи фразі.

3. Орфографічні норми – це єдині загальноприйняті правила передачі звукової мови на письмі, а саме: написання слів і їх частин, вживання великої літери, написання слів разом, окремо і через дефіс, правила переносу слів із рядка в рядок. Орфограмою називають правильне написання, яке треба вибрати із низки можливих графічних варіантів.

4. Пунктуаційні норми – це система правил вживання розділових знаків у реченні, тексті (кома, крапка, тире, двокрапка, крапка з комою, три крапки, дужки, лапки, знак оклику, знак питання).

5. Лексичні норми регламентують використання слів відповідно до їх лексичного значення та не допускають вживання жаргонних, діалектних, просторічних слів.

6. Словотвірні норми встановлюють закономірності утворення нових слів за наявними в мові словотвірними моделями. Часто в усному мовленні спостерігаємо відхилення від норм українського словотворення під впливом російських відповідних лексем.

7. Граматичні норми охоплюють правила творення та вживання форм слів, їх поєднання у словосполучення та речення. Ці норми вивчаються в морфології та синтаксисі, закріплені в граматиках української мови, довідниках, правописі.

8. Стилiстичні норми регламентують доцільність використання мовних засобів у конкретних стилях мови. Добір мовних елементів відповідає потребам сфер комунікації, меті і завданням висловлювання. Вказуючи на ці норми, ми часто кваліфікуємо їх не як «правильні», а як «доцільні», «кращі» саме для цієї ситуації.

При розгляді цього питання акцентується увага на типових помилках, що трапляються під час реалізації професійного мовлення. Необхідно проаналізувати найтипівіші порушення лексичних, морфологічних та синтаксичних норм мови, зокрема в писемній діяльності правника, визначивши причини та шляхи їх уникнення. Виконати завдання:

Завдання 1. Записати аналіз двох різних ситуацій спілкування за темою «Спілкування в житті людей».

Завдання 2. Записати 3 типові ситуації спілкування зі свого життя з використанням у них формул увічливості.

Завдання 3. Продумати ситуацію з елементами рольової гри і записати короткий сценарій «Я керівник установи, підприємства, організації. Мої дії».

Завдання 4. Відтворити в таблиці «Правила поведінки службовців, клієнтів» використання ними різних формул увічливості в ділових й особистісних взаємовідносинах.

Завдання 5. Дібрати і записати формули ввічливості, які повинні використовуватися на нарадах, конференціях, зібраннях, засіданнях.

Завдання 6. Підготувати індивідуальну бесіду, обговоривши наступні питання. Записати бесіду в ролях.

Яка роль бесіди у нашому житті? Які функції виконують індивідуальні бесіди у міжособистісному спілкуванні? У чому полягає відмінність між глибинно-особистісною та діловою бесідами? Чому іноді бесіди закінчуються, ледве розпочавшись? Як встановити контакт зі співрозмовником? Як під час бесіди утримати ініціативу в своїх руках? Як потрібно приймати спільне рішення? Яких правил службового етикету необхідно дотримуватися під час ділової бесіди?

Завдання 7. Записати план групової бесіди. Провести групову бесіду за своїм планом (не менше 3-х учасників).

Завдання 8. Відредагуйте мовні конструкції та поясніть, які мовні норми у них порушено.

Здати іспит, у різних областях науки, на слідуючий день, слідуючий розпорядок, вважати необхідним, представлення документів, згідно рішення, на протязі неділі, у ході перевірки, заінтересовані особи, приймати участь, не зовсім вірно, наносять значну шкоду, отстранити від посади, в один і той же час, система налогів, затримання по підозрі, представив план дій, ходатайство про відпустку, зробити вскритіє, давати указання, по закінченні університету, в якості свідка, не мав до цього відношення, визиває заперечення, діюче законодавство, працюючі в колективі.

Теми рефератів

1. Орфоепічні норми в професійному мовленні.
2. Особливості вимови голосних і приголосних звуків в українській мові. Явище асиміляції фонем.
3. Складні випадки наголошування слів.
4. Порушення орфоепічних, акцентуаційних норм. Шляхи усунення анормативності.
5. Вплив мовних та позамовних чинників на дотримання мовних норм (орфоепічних та акцентуаційних) у професійній діяльності майбутнього правника/слідчого/дізнавача.

Тема № 8: Орфографічні норми сучасної української літературної мови

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами норм сучасної української орфографії, визначених чинним Українським правописом (2019); особливостей застосування орфографічних норм у правовій сфері

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Орфографія як розділ мовознавства. Орфографічна грамотність як обов'язковий елемент професійної підготовки правника.
2. Принципи української орфографії. Український правопис 2019 року.
3. Основні орфографічні норми та складні випадки написання:
 - а) апострофа;
 - б) ь та сполучень йо,ьо;
 - в) подвоєння букв на позначення подовження і збігу приголосних;
 - г) префіксів с-, з- (із-, зі-), без-, через-, пре-, при-, прі-;
 - г) слів іншомовного походження.
4. Написання слів разом, окремо і через дефіс.
5. Написання великої літери у власних назвах.
6. Передача іншомовних прізвищ та географічних назв українською мовою.
7. Правопис складних слів.
8. Правопис часток. Не, ні, ані з різними частинами мови.

Література

1. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

2. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

3. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

4. Vasylenko V.A., Samoilova Yu.I. Some aspects of case method use in the process of training of future lawyers. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 56. Том 2. С.124-127.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68cf3d90-d656-48c3-a053-03192a46eb99/content>

5. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року.

URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19>.

6. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>.

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Опрацьовуючи *перше питання*, варто зосередити увагу на розкритті змісту поняття «орфографія» як розділу мовознавства, на необхідності вивчати і знати орфографічну нормативність як важливий елемент культури мовлення користувача. Слід визначити суспільне значення нормативного правопису.

Особлива увага приділяється розкриттю ролі орфографічних норм у правовій діяльності, а також характеристиці тих резервів графічної системи, які впливають на розуміння текстів офіційно-ділового стилю.

При опрацюванні *другого питання* розкривається поняття «принципи української орфографії», зокрема фонетичний, морфологічний, історичний (традиційний), диференційний. Звертається увага, що український правопис базується на фонетичному, а також морфологічному принципах.

У *третьому питанні* акцентується увага на систематизації та узагальненні знань про лінгвістичні норми української орфографії відповідно до останнього видання “Українського правопису”. Зокрема, увага зосереджується на з’ясуванні основних норм літературного правопису закінчень відмінюваних слів, власних назв, а також приділяється увага проблемі транслітерації назв.

При опрацюванні *четвертого питання* слід зупинитися на складних випадках правопису: написання подовжених та подвоєних приголосних, вживання м'якого знака й апострофа, вживання великої літери на позначення юридичних і фізичних осіб, правопис прізвищ, імен, по батькові, правила переносу слів і словосполучень.

Опрацьовуючи *п'яте, шосте, сьоме та восьме* питання другого практичного заняття, увагу слід зосередити на написання слів разом, окремо і через дефіс, проаналізувати випадки вживання великої літери у власних назвах, зосередитися на правописі власних назв (особливо прізвищ), їх транслітерації з інших мов відповідно до правописних норм.

Завдання 1. У запропонованих словах замість крапок вставте пропущені голосні О, А, Е, И

К...лізія, ат...стація, комп...тенція, пр...ватний, с...б...таж, суб...рдинація, м...ргінал, д...портація, дакт...лограма, пр...зумпція, п...р...докс, ...ксп...птиза, р...путація, нарк...манія, м...ніяк, д...т...ктив, л...гіт...мація, г...ноцид, к...нфіскація, д...лікт, с...туація, д...бош, банд...тизм, ем...р...лізація, р...кл...м...ція, інт...рпр...тація, тр...вога, імпічм...нт, к...нс...лідація, п...дання, ш...нтаж, ан...тація, д...р...ктива, д...т...ктив, с...рт...фікат, в...р...фікація, код...кс, д...стр...б'ютор, к...нтракт.

Завдання 2. Замість крапок вставте пропущені голосні И, І, Ї у загальних і власних назвах іншомовного походження

Пр...ор...тет, Цюр...х, ауд...єнц...я, аж...отаж, С...ц...л...я, дез...рформац...я, Ч...л..., токс...коман...я, д...сплей, Ваш...нгтон, р...кошет, ...нкр...м...нувати, Ізра...ль, фальс...ф...кац...я, рец...д...в...ст, Ка...р, ...нту...ц...я, м...т...нг, ал...б..., п...єтет, ностр...ф...кац...я, Афр...а, д...скомфорт, д...сц...пл...на, Баст...л...я, галюц...нац...я, В...зант...я, Вав...лон, л...з...нг, афрод...з...ак, с...мпоз...ум, Атлант...да, кофе...н.

Завдання 3. Перепишіть слова. Замість скісної риски у разі потреби вставте апостроф або м'який знак.

Об/єктивність, п/ять, без/ядерний, арф/яр, бур/як, напів/європейський, від/їзд, В/ячеслав, Мін/юст, сер/йозний, кур/йозний, з/їздити, б/юрократизм, ал/янс, миш/як, прив/язати, трьох/етапний, фотоз/йомка, Мін/юст, пред/явлення, в/язень, бракон/єр, з/ясовувати, без/ядерний, дит/ясла, б/юджет, порт/єра, кон/юнктура, в/язниця, ін/єкція, суб/єкт, ад/юнктура, конс/єрж, фаміл/ярний, дос/є, інтер/єр, пас/янс, кар/єрист, ад/ютант.

Завдання 4. Перепишіть слова, розкриваючи дужки.

Бі(л)ь (документ), не(т)о, і(р)аціональний, скоє(н)я, гри(п), шо(с)є, кая(т)я, о(п)озиція, ва(н)а, комі(с)ія, апе(л)яція, ка(с)ета, і(м)іграція, а(к)умуляція, то(н)а, ста(т)і (наукові), ба(л) (оцінка), знище(н)я, підгрун(т)я, допові(д)ю, нада(н)я, вчине(н)ий, ста(т)ей (наукових), су(д)івський, е(м)ігрант, маро(к)анець, а(т)естація, а(п)ерцепція, е(ф)ект.

Завдання 5. Розкриваючи дужки, розмістіть слова за двома колонками: перша – слова, які пишуться разом, друга – слова, які пишуться через дефіс.

Генерал/майор, вогне/гасник, авіа/квиток, екс/чемпіон, фото/копія, штаб/квартира, норд/ост, лікар/терапевт, військово/службовець, броне/жилет, веб/портал, одно/стрій, право/порядок, дитина/сирота, дактило/картки, боє/припас, купівля/продаж, фото/і/відео/техніка, прем'єр/міністр, національно/визвольний, куполо/подібний, дорожньо/транспортний, миро/творчий, нормативно/правовий, оперативно/розшукова.

Завдання 6. Запишіть словосполучення, розкривши дужки та поставивши прізвища, імена та по батькові в потрібному відмінку. Прокоментуйте свій вибір.

Доручити (Йосипів Василь Григорович). Домовитися з (Тихохід Любомир Валентинович). Посвідчення вручити (Мажуга Оксана Василівна та Кравець Григорій Степанович). Побачити (Дудко Антін, Іваньо Гнат, Хміль Василь, Кабиш Микола, Шеховець Сергій). Розмовляти з (Федів Юрій Іванович, Сніжко Олег Ілліч, Логвин Олександр Опанасович, Русин Карпо, Турчин Назар). Повістку вручити (Засуха Федір Кирилович, Дейнека Яніна Вадимівна, Чечуга Марина Георгіївна, Прокопів Олег Геннадійович, Гудима Орест Микитович). Домовитися з (Кривошия Оксана Василівна, Черниш Андрій Іванович, Сєдих Остап Ілліч, Гончар Олексій Сергійович).

Завдання 7. Відредагуйте речення, поясніть помилки.

Слідчим на протязі місяця підготувати документи. Відповідачка дала показання. Про наслідки справи доповідала завідувача відділом кадрів Пономар

П.А. Народний засідатель Мартинова І.Ю. оголосила промову. Позовна заява від лікаря Ющук Павла Сергійовича. Доручаю інспектору Степаненко Сергію Олександровичу. Дозволити сержанту Опанасенко Петру Юр'євичу. Надати слово прокуророві Василенко Григорію Григоровичу. Ознайомилися з характеристикою на Кравець Віталія Юхимовича. У суді знаходиться кримінальна справа по звинуваченню Кравець Степана Геннадійовича. Я являюсь потерпілим по даній кримінальній справі. В підтвердження сказаного подаю справку. Свідчити на рідній мові. Потерпілого повідомлено. Заборгованість по заробітній платі.

Завдання 8. Утворіть від поданих імен чоловічі й жіночі імена по батькові. Сформулюйте висновки щодо утворення імен по батькові.

Миколо, Кузьмич, Юрій, Костянтин, Григорій, Борис, Валерій, Олексій, Василь, Ігор, Яків, Геннадій, Ілля, Євген, Кіндрат, Дмитро, Олександр, Петро, Степан, Євгеній, Кирило, Дем'ян.

Завдання 9. Запишіть подані слова та сполуки в кличному відмінку.

Адвокат, прокурор, нотаріус, Марко, Людмила, Мирослав, Наталя, Марія, студент, упорядник, менеджер, Василь, Мирослава, викладач, Микита, колега Левицький, студент Сиваченко, позивач, суддя, юрисконсульт, курсант Шевчук, сержант Добродій, старший лейтенант, Миколо, Костянтин, Григорій, Борис, Яків, Кузьма, Валерій, Олексій, Ігор, Геннадій, Ілля, Євген, Кіндрат, Дмитро, Олександр, Григорій, Степан, Лука, Хома, Нінель, Неллі, Юлія Геннадіївна, пан голова, Сергій Ігорович, Андрій, Валерій Петрович, Юрій Давидович, Дмитро Васильович.

Завдання 10. Утворіть фемінітиви від поданих слів.

Репортер, філолог, адвокат, аудитор, дослідник, член, інспектор, поет, керівник, видавець, лідер, клоун, урядовець, майстер, діяч, генерал.

Завдання 11. Спишіть слова/словосполучення, розкриваючи дужки.

(Б,б)огоматір, (Б,б)іблія, (Р,р)іздво (Х,х)ристове, (Д,д)ень української (П,п)исемності та (М,м)ови, (П,п)олтавська битва, (Д,д)ень (У,у)чителя, (Ч,ч)орне море, (П,п)оділля, (Є,є)вропейський (С,с)оюз, (К,к)абінет (М,м)іністрів України, (П,п)рикарпаття, (В,в)ерховна (Р,р)ада України, (К,к)онституція України, (П,п)резидент України, (Н,н)ародний артист, річка (П,п)івденний (Б,б)уг, комета (Г,г)аллея, (С,с)офійський (С,с)обор, (К,к)ієво-(П,п)ечерська (Л,л)авра, гора (Г,г)оверла, (С,с)вятий (М,м)иколай, (Ж,ж)ан-(Ж,ж)ак (Р,р)уссо, (Д,д)алекий (С,с)хід.

Завдання 12. Розкриваючи дужки, запишіть сполучення у дві колонки:

1) які пишуться в лапках; 2) які пишуться без лапок.

(п)івнічний (п)олус, (д)онецька (о)бласть, (г)ора (г)оверла, (т)абір (л)ісова застава, (в)еликдень, (т)ихий (о)кеан, (а)еропорт (б)ориспіль, (с)тудія танцю (ф)ламенко, (п)очаївська (л)авра, (к)інотеатр (к)иївська (р)усь, острів (х)ортиця, (м)ультфільм (р)усалонька, (с)вято (п)еремоги, (с)упермаркет (В,в)елика кишеня, сайт (о)стрів (з)нань, (д)ень (п)рав людини, (ф)абрика (с)віточ, (ж)урнал (с)віт (т)варин, (ч)еркащина, (с)узір'я (с)трілець, пароплав (м)рія, цукерки (п)ташине молоко

Завдання 13. Розкрийте дужки і вставте велику або малу літеру. Поясніть вживання великої літери.

(П,п)риазов'я, (В,в)олноваська (м)іськрада, (Г,г)олова (В,в)ерховної (Р,р)ади України, (П,п)рем'єр-(М, м)іністр України, (М,м)іністерство (О,о)світи і (Н,н)ауки України, (З,з)ахідна Україна, (М,м)айдан (Н,н)езалежності, (Ж,ж)итомирська (О,о)бласть, (Н,н)аціональний (Б,б)анк України, (К,к)иївський (Н,н)аціональний (Е,е)кономічний (У,у)ніверситет, (Д,д)ень (Н,н)езалежності України, (А,а)ндріївська церква, (В,в)олодимирський (С,с)обор, (К,к)онституційний (С,с)уд України.

Теми рефератів

1. Орфографічна грамотність як обов'язковий елемент професійної підготовки правника.
2. Принципи української орфографії.
3. Нові зміни в українській орфографії.
4. Для чого потрібна орфографія?
5. Правопис частки не з різними частинами мови.
6. Роль орфографії в досягненні високого рівня грамотності працівника органів правопорядку.
7. Чим зумовлено внесення у 2019 році певних змін до української орфографії. Які це зміни.
8. Охарактеризуйте способи написання прислівників.

Тема № 9: Лексичні норми сучасної української літературної мови

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами поняття про лексичні норми сучасної української літературної мови; основні випадки порушення лексичних норм (тавтологія, плеоназми, кальки, неправильне вживання слів-паронімів тощо), особливості застосування лексичних норм у правовій сфері.

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Поняття про слово, лексику, лексикологію. Система лексики української мови.
2. Лексика української мови за походженням.
3. Лексика української мови за сферою використання.
4. Лексика української мови за активністю й пасивністю вживання.
5. Лексичні явища полісемії, омонімії, синонімії, антонімії, паронімії.
6. Типові порушення норм української мови на лексичному рівні.

Література

1. Василенко В. А. Лінгводидактичні ресурси формування культури професійного мовлення. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філ. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2021. С. 117-119.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/80ee79f9-305d-4edf-a4b0-d9f2ec20e7b7>

2. Василенко В.А. Мовне оформлення письмового юридичного дискурсу. *Правова наука і державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 19-20 травня, 2023. С. 155-157.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/7994f0ac-d17e-4e43-ab2d-e50523054f2c>

3. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

4. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

5. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

6. Vasylenko V.A., Samoilova Yu.I. Some aspects of case method use in the process of training of future lawyers. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 56. Том 2. С.124-127.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68cf3d90-d656-48c3-a053-03192a46eb99/content>

7. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року.

URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19>.

8. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55.

URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>.

9. Vasylenko V., Dovhopolova H. Innovative technologies in the process of foreign language training of future lawyers. *Modern ways of solving the latest problems in science: Proceedings of the XXXVII International Scientific and Practical Conference*, September 20 – 23, 2022. Varna, Bulgaria, 2022. P. 324–328.

URL: <https://isg-konf.com/modern-ways-of-solving-the-latest-problems-in-science/>

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Опрацьовуючи *перше питання*, варто зосередити увагу на розкритті змісту поняття «лексикологія» як розділу мовознавства, що вивчає мінімальні одиниці тексту (слово, словоформу, стійкі словосполучення), на необхідності вивчати і знати лексичну нормативність як важливий елемент культури мовлення користувача. Особлива увага приділяється розкриттю ролі лексичних норм у правовій діяльності, а також характеристиці потенціалу лексичної системи, що впливає на розуміння текстів офіційно-ділового стилю. Звертається також увага на лексичне значення слова, на розкриття змісту прямого й переносного значення слів.

Під час вивчення *другого питання*, слід звернути увагу на походження лексики української мови. Вона формувалася упродовж багатьох століть у тісному зв'язку з іншими мовами. У лексиці української мови за походженням виділяють слова: успадковані з попередніх періодів розвитку нашої мови, власне українські та запозичені з інших мов.

У *третьому питанні* вивчається лексика за сферами вживання. Словниковий склад української мови поділяється на загальноновживану і спеціальну лексику, або лексику обмеженого вживання. Загальноновживану лексику називають ще загальнонародною. До її складу належать слова, використовувані всіма носіями літературної мови.

При опрацюванні *четвертого питання* розкривається поняття «архаїзми» та «неологізми». З'ясовується роль використання цих явищ в текстах юридичних документів.

У *п'ятому питанні* акцентується увага на систематизації та узагальненні знань про співвіднесеність слова з предметами, явищами, процесами реальної дійсності. Увага зосереджується на з'ясуванні основних явищах лексики: полісемії, омонімії, синонімії, антонімії, паронімії. Крім того, варто наголосити на розрізненні цих явищ в юридичній сфері.

При опрацюванні *шостого питання* слід зупинитися на порушеннях лексичних норм української мови. Вказати на основні типові помилки, які

допускаються у створенні різного виду документів. Крім того, варто звернути увагу на складні випадки застосування того чи іншого значення слова, термінології та фразеології, а також зазначити ті основні вимоги на лексичному рівні, яких необхідно дотримуватися у правовій діяльності.

Завдання 1. Визначте, чи однакові значення мають слова, наведені у парах слів, поєднайте кожне з них із відповідним йому за семантикою. Свої пояснення перевірте за словником.

Відношення - ставлення, місце - місто, положення - становище, книга - книжка, талан - талант, окраса - прикраса, гуманний - гуманітарний, наступний - слідуючий, загальний - спільний, комунікативний - комунікаційний, дружний - дружній, національний - націоналістичний, визначний - визначальний, закінчити - завершити, заслухати - прослухати - вислухати, відвідати - провідати, наголосити - підкреслити, вважати - рахувати.

Завдання 2. Доберіть синоніми до слів:

галузь, метод, авторитет, самостійність, людяність, майдан, інтеграція, товариський, близько, невідомий, сторонній, опублікувати.

Завдання 3. Доберіть українські відповідники до слів:

спікер, кур'єр, презентація, турне, круїз, авторитет, менталітет, інтер'єр, асортимент, девальвація, номінація, інтеграція, інвестиція, кон'юнктура, резюме, імпічмент, електорат, плюралізм, рейтинг.

Завдання 4. Оберіть правильний варіант речень.

1. Заяв і клопотань від учасників слідчої дії не надходило - Заяв і клопотань від учасників слідчої дії не

поступало. 2. На полках серванта наявні відбитки пальців - На полицях серванта наявні відбитки пальців. 3. Йому роз'яснено відповідальність про завідомо неправдивий донос по ст. 177 КК України - Йому роз'яснено відповідальність про завідомо неправдивий донос за ст. 177 КК України. 4. За дачу завідомо неправдивих показань наступає кримінальна відповідальність за ст. 179 КК України - За подання свідомо неправдивих показань наступає кримінальна відповідальність по ст. 179 КК України - За подачу завідомо неправдивих показів наступає кримінальна відповідальність за ст. 179.

Завдання 5. Поясніть вживання паронімів, увівши їх у словосполучення: *свідोцтво - свідчення, особистий - особовий, приводити - призводити, обшукати - ошукати, погрожувати - загрожувати, на протязі - протягом, декваліфікація - дискваліфікація, спір - суперечка.*

Завдання 6. Замінити виділені слова й словосполучення синонімічними:

Розслідування доручили вести Ковальову. Інспектор поліції з'ясував, де живуть родичі підозрюваного. Виявляється, що усі ці місяці Петиренко О. С. переховувався у своєї знайомої. Незнайомець зробив намір піти.

Завдання 7. Відредагуйте подані словосполучення. Поясніть характер помилок.

Не дивлячись на обставини, приймав участь, командуючий дивізією, одержати

навички, здавати екзамени, рішитися на вчинок, бувший директор, самий активний, заключити договір, розкрити очі, ведучий спеціаліст, у відповідності до, відновити на посаді, приймати міри, відклонити пропозицію, це не відноситься до справи, вірна думка, вірний розрахунок, в області науки, вражаючий результат, в той же час, за виключенням, інформація на рахунок доповнень, приймати до відома, заключення комісії, на другий день, перш за все, по закінченні, приміняти зброю, у випадку чого.

Завдання 8. Прочитайте текст.

Цитуючи рішення Конституційного Суду, я не випадково привернув увагу до формулювання, що починається словами: «Під державною (офіційною) мовою розуміється...» Тобто дане формулювання і підкреслює, й уточнює, і роз'яснює, що державна мова і офіційна - це те саме.

У нашому випадку: українська мова - державна, отже вона ж і офіційна, тобто жодної різниці між державною і офіційною не існує. Загляньмо бодай у різні словники в тому числі інтернетівські - і, наприклад, прочитаємо:

«Офіційна мова - основна мова держави, яка використовується в законодавстві, офіційному справочинстві, судочинстві, у навчанні і т. п. У країнах з багатонаціональним складом населення в конституції визначається, яка мова є офіційною. В інших країнах у конституціях нема положення про

офіційну мову, Нею є основна (або єдина) мова населення країни».

... Та подивімося, що ж то доморощене діється в нас, коли раз у раз чуємо домагання надати статус офіційної російській мові? Мовляв - ось казуїстика! - хай українська мова буде державною, а російська... теж державною, чи то пак - ну, ніби хай не дражнить, хай не ріже вуха! - офіційною... (А. Погрібний).

Поміркуйте про причини синонімії та її наслідки для розуміння тексту. Свої міркування запишіть.

Завдання 9.

1. З'ясуйте і запишіть, зміст яких понять розкривають запропоновані визначення:

* Друкована стандартна форма документа з реквізитами, що містять постійну інформацію.

*Точне відтворення оригіналу.

*Основний вид документа, перший і єдиний його примірник.

*Письмове привітання з нагоди ювілею або іншої важливої події в житті людини.

*Організація чи окрема особа надає іншій особі право на певну діяльність або отримання матеріальних цінностей від її імені.

2. Дібрати зразок документа на 70-100 слів і виконати його аналіз за указаними в позиціях плану класифікаційними і мовними характеристиками.

3. Переписати текст контракту і проаналізувати використані реквізити.

4. Скласти текст про свою майбутню професію в офіційно-діловому стилі.

5. Укажіть, які з визначень відносяться до мови, мовлення, мовленнєвої діяльності, тексту?

1) Будь-яке мовне досягнення.

2) Система одиниць і правила їхнього функціонування.

3) Процеси говоріння і розуміння.

4) Система знаків, що виражають ідеї.

5) Усяке словесне повідомлення.

6) Зовнішній бік, форма тексту.

7) Усний чи письмовий словесний здобуток.

8) Сукупність робіт людського організму, що створює мову.

9) Інвентар одиниць і правила їхнього застосування.

10) Організована послідовність одиниць мови.

11) Система для словесного вираження думки.

12) Процес виробництва і сприйняття текстів.

- 13) Пристрій, «механізм» для виробництва текстів.
- 14) Предметний результат процесу говоріння.
- 15) Лінійний ланцюжок мовних одиниць.
- 16) Словник і граматика.
- 17) Результат комунікативного акту.
- 18) Головний засіб людського спілкування.

Теми рефератів

1. Пряме й переносне значення слів.
2. Лексика української мови за походженням.
3. Особливості реалізації лексичної норми у фаховому мовленні.
4. Лексика української мови за активністю й пасивністю вживання.
5. Фразеологізми фахового мовлення.
6. Лексика української мови за вживанням.
7. Функціонування багатозначних слів у текстах правової сфери.
8. Власне українська та запозичена лексика.

Тема № 10: Термінологія у професійній комунікації

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами основних вимог вживання юридичного терміна у законодавчих текстах, текстах інших юридичних документів; термінологічних труднощів законодавства; важливість правильного вживання юридичних термінів у площині практичної діяльності; роль юридичної термінології у фаховій діяльності;.

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Юридичне термінознавство як галузь правничої лінгвістики.
2. Поняття терміна, його відмінності від загальновживаного слова, номенклатури, професіоналізму.
3. Юридичні терміни та їх місце у професійній комунікації. Вимоги до юридичного терміна. Дефініції юридичних термінів.
4. Лексико-семантична характеристика юридичної термінології.
5. Специфіка творення юридичних термінів.
6. Основні класифікації юридичних термінів.
7. Генетична природа української юридичної термінології.
8. Юридична лексикографія.

Література

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Структурні компоненти комунікативної компетентності в процесі лінгвістичної підготовки майбутніх правознавців. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. №27. Т. 2. С. 134-138.

URI:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/25.pdf

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

3. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146.

URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

4. Кікінчук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур у Національній поліції України. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 39-43.

URL:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c3653f1-f289-498a-ae59-57801ff90fa5/content>

5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

6. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О.А. Лисенко та ін. – Харків : Право, 2020. – 330 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/728/3_Mova%20ukrainskoi%20jurisprudencii_vnutri.pdf

7. Українська мова для юристів / Зайцева І.В., Калита О.П., Скуратівська Г.В., Павлова А.К.: Видавничо-інформаційний центр НУДПСУ, 2018. 430 с.

URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1805_49979488.pdf

8. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

9. Юлдашева С.А., Мельник О.В. До питання використання коректної термінології кримінального та кримінального процесуального законодавства. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 14 травня 2020 р.). Маріуполь : ДонДУУ, 2020. С. 129-131.

URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5d4bacd1-75ee-45d9-a39e-c21c69e81ca4/content>

10. Vasylenko V., Dovhopolova H. Development of students' communicative competence in the context of reading foreign language texts. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка». Вип. 59. Т. 1. 2023. С. 318-323.

URI:http://www.aphn-journal.in.ua/archive/59_2023/part_1/49.pdf

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Під час підготовки до *першого питання*, слід почати з визначення поняття юридичного термінознавства, що є спеціалізованим напрямом дослідження юридичної термінології, який синтезує сучасні методологічні підходи мовознавчих і юридичних наук.

Готуючись до *другого та третього питання*, звернути увагу, що питання юридичної термінології є базовими для повноцінної професійної підготовки правника. Елементи розуміння сутності юридичного терміна закладаються під час вивчення таких предметів, як "Теорія держави і права", "Юридична деонтологія".

Про підготовці до *четвертого, п'ятого та шостого питань*, зважити, що ключові терміни кожної галузі права опановуються безпосередньо в кожній навчальній дисципліні. Разом із тим, починаючи вивчення спеціальності, необхідно оволодіти метамовою цієї спеціальності. Тож це заняття присвячено опрацюванню питань, пов'язаних з лінгвістичними аспектами термінології.

Під час підготовки до *сьомого питання* потрібно з'ясувати, чим відрізняються загальнонародні слова від термінів, чи можуть перші виконувати термінологічні функції (тобто бути водночас і терміном, і загальнонародним словом). Для таких спостережень найкраще проаналізувати невеликий текст правничої сфери, наприклад, "Юридичної енциклопедії", монографій, підручників тощо.

Особливу увагу в *восьмому питанні* слід звернути на класифікації та стратифікації юридичних термінів: за сферами вживання (загальноюридичні, галузеві, спеціальні); за значенням (номінації юридичних подій, юридичних фактів, юридичних і фізичних осіб; документів; санкцій тощо); за походженням (загальнослов'янські, українські, запозичені); за активністю вживання (активного вживання, обмеженого вживання); за творенням (герміноїди, прості, складені, терміносполуки); за кодифікацією (кодифіковані й некодифіковані).

Завдання 1. Виписати визначення поняття «термін», подане у різних джерелах за схемою:

Визначення

Автор

джерело

Завдання 2. Виписати визначення поняття «юридичний термін», подане у різних джерелах за схемою:

Визначення

Автор

джерело

Завдання 3. Здійснити класифікацію термінів за галузями науки:

парламент, договір, правочин, індивід, потенціал, екстремальний, психопатія, психолінгвістика, комунікативний, об'єкт, класифікація, функція, акт, деформація, інтуїція, невірноваженість, свідомість, фактор, рана, ін'єкція, комп'ютер, сфера, реакція, адресат, абстрагування, плеоназм, меланхолік, холерик, харизма, духовність, реакція, екзотизм, амнезія, правотворчість,

кримінальний процес, конституція, протокол судового засідання, дактилоскопічна карта.

Завдання 4. Здійснити класифікацію термінів за походженням: обдарованість, юриспруденція, стрес, безпорадність, дедукція, акт, аналіз, протокол, стан, свідомість, тіло, суїцидний настрій, афект, позивач, відповідач, адвокат, прокурор, воєнні злочини, відповідальність, агресія, кодекс, злочинець, збірник, поліцейський.

Завдання 5. Доберіть синоніми до термінів і складіть із ними речення: алібі, актив, екстрадиція, депортація, де-юре, аргументи, юриспруденція, адвокат, прокурор, превентивний, легітимність.

Завдання 6. Поясніть юридичні терміни, складіть з ними речення: ухвала, вирок, рішення, апеляція, адвокат, амністія, вердикт, обвинувач, де-юре, ембарго, касація, конфіскація, санкція, арбітраж, експертиза, ратифікація, алібі.

Завдання 7. Продовжіть думку.

1. Природу правового терміна становить співвідношення...
2. Термінологія — це...
3. Термін відрізняється від слова тим, що...
4. Юридичний термін — це...
5. За вживанням у різних сферах спілкування терміни бувають...
6. Юридичне термінознавство вивчає...⁴⁶
7. Термін — це...
8. Номенклатура — це...
9. За наявності визначення у нормативно-правових актах термін...
10. За внутрішньою структурою терміни кожної галузі знання поділяються на...
11. Термін відрізняється від номенклатури тим, що...
12. Юридичний термін — це...
13. До термінів ставляться такі вимоги...
14. Генетична класифікація термінів передбачає такі класифікаційні елементи...
15. Терміни слід відрізняти від...

Завдання 8. Складіть словосполучення з наведеними нижче словами, які виступали б у юридичних і неюридичних значеннях:

захист, оголошувати, вчинок, акт, утримувати, місце, скарга, подавати, розглядати, розкрити.

Завдання 9. Доберіть українські відповідники до слів іншомовного походження. Укажіть, у яких стилях вони можуть уживатися:

адекватний, амністія, апеляція, дискримінація, девальвація, делікт, дефіцит, експерт, екстрадиція, інвестиція, імпорт, інфляція, комюніке, конкуренція, конвенція, консенсус, консультативний, контракт, конфіденційний, конфронтація, преамбула, превентивний, плагіат, пролонгація, прерогатива, презумпція, претензія, прецедент, резонанс, репатріація, санкція,

субсидія, стандарт, узурпувати, фабрикувати, шантаж, юриспруденція, юрисдикція, юстиція.

Завдання 10. Подайте тлумачення наступних термінів:

військова агресія, спецоперація, блокпост, блокування, боєздатність, бойова активність, бойова міць, військовий ланцюжок, відхід, військове командування, військове формування, вогневі точки, диверсійно-розвідувальна група, екстрадиція, зачищення, ідеологічна диверсія, конвоювання, наліт, оборонна здатність держави, пересувна група швидкого реагування, прикриття, режимно-карантинна служба, режимно-комендантська служба, розблокування, колаборація, комбатант/некомбатант, воєнний/військовий злочин, агресія, воєнний стан, війна, окупація, репарація, збройний конфлікт, гібридний конфлікт, гібридна війна, комендантська година.

Завдання 11. Знайдіть десять скорочень, які належать до військової термінології, та подайте їх розшифрування.

Завдання 12.

1. Напишіть свою біографію в офіційно-діловому та художньому стилях.

2. Класифікуйте письмово поданий документ за сучасною класифікацією, а також за способом викладу матеріалу. Доведіть, що це документ з високим рівнем стандартизації.

Шлюбний контракт

м. Київ п'ятого листопада тисяча дев'яност дев'яносто шостого року
Ми, Троцький Ігор Миколайович, що мешкає у м. Ромнах Сумської області по вул. Студенській, 15, та Євтушенко Оксана Миколаївна, що мешкає у м. Київ на вул. Деміївській, 51, кв. 28, у присутності свідків Полив'ян Тетяни Дмитрівни, що мешкає у м. Києві по вул. Забайкальській, 18, та Струка Анатолія Григоровича, що мешкає у м. Київ по вул. Столестова, 127, маючи намір зареєструвати шлюб і врегулювати майнові права та обов'язки подружжя, уклали цей контракт про нижченаведне:

1. Із майна, яке буде нажите нами за час шлюбу, 2/3 (дві треті) його частини належатимуть мені, Євтушенко Оксані Миколаївні, а 1/3 (одна третя), частина - мені, Троцькому Ігореві Миколайовичу. Це право зберігається за нами і в разі, коли один із нас буде зайнятий веденням домашнього господарства чи доглядом за дітьми.

2. Належний мені, Євтушенко Оксані Миколаївні, на підставі технічного паспорту НУ № 961236, виданого МРЕВ ДАї м. Прилук Чернігівської області 12.06.92 р., автомобіль "Москвич 412", двигун №653232, шасі №841236, кузов №121530, державний номерний знак А 5713 ЧН. Зареєстрований в МРЕВ ДАї м. Прилук Чернігівської області 11.06.92р., після укладання шлюбу в органах реєстрації актів громадянського стану переходить у нашу з чоловіком, Троцьким Ігорем Миколайовичем, спільну власність і підлягає перереєстрації на його (чоловіка) ім'я.

Медичні інструменти та обладнання, які придбані мною, Троцьким Ігорем Миколайовичем, до укладання шлюбу, а також ті, які я набуду за час шлюбу, належатимуть нам з дружиною, Євтушенко Оксаною Миколаївною, на праві

спільної сумісної власності.

3. До нашого спільного майна належатиме і майно, отримане в дар кожним із нас у період перебування у зареєстрованому шлюбі, а також придбані нами за цей час коштовності та предмети розкоші.

4. Інше майно, яке належало кожному із нас до вступу в шлюб, а також одержане нами під час шлюбу в порядку наслідування, є власністю кожного із нас.

5. Я, Троцький Ігор Миколайович, зобов'язуюсь разом зі своєю дружиною, Євтушенко. Оксаною Миколаївною, утримувати непрацездатного батька - Євтушенка Миколу Івановича, надати йому можливість для проживання разом з нами, виділивши йому окрему кімнату, а також надавати щомісячно грошові суми розміром 100 грн. У зв'язку з цим у разі можливого розділу майна, яке буде набуто під час шлюбу, розмір частки Євтушенко Оксани Миколаївни зменшується відповідно на суму, що буде витрачена на утримання її батька.

6. Я, Євтушенко Оксана Миколаївна, зобов'язуюсь ощадно ставитися до сімейного бюджету, здійснювати облік проведених витрат, покупок на суму більше 20 гривень, про що повідомляти чоловіка.

Придбання речей на суму більше 50 гривень здійснюється за спільною попередньою домовленістю подружжя.

7. У разі втрати одним із подружжя працездатності інший зобов'язується надавати йому матеріальну допомогу розміром не менше 1 мінімальної заробітної плати щомісячно.

8. Обов'язковою умовою при укладенні шлюбу є обрання прізвища чоловіка як спільного прізвища подружжя.

9. Невиконання нами хоч однієї з викладених умов контракту чи прийнятих на себе зобов'язань може бути підставою для розірвання шлюбу.

10. Витрати по укладанню цього контракту сторони сплачують порівну.

11. Цей шлюбний контракт складено у трьох примірниках, один з яких зберігається у справах нотаріальної контори, примірники видаються кожному із подружжя.

Підписи: 1. Євтушенко О.М.

Свідки: 1. Полив'ян Т.Д.

2. Троцький І.М.

2. Стук А.Г.

3. *Укладіть резюме.*

4. *Продовжіть речення.*

1. Заява - це документ...

2. Вона пишеться ...

3. Цей документ містить такі реквізити ...

4. Текст заяви має таку структуру ...

5. У складній заяві також подаються відомості про те, ...

5. *Розкрийте значення слів “адресат” – “адресант”. виправте помилки в адресуванні заяв. Запишіть правильні варіанти.*

1. Декану Національного педагогічного університету імені Драгоманова
доц. Іванову О.П.

студента 2-го курсу історичного факультету
Возного М.П.

2. Ректорові Національного педагогічного
університету імені М.П.Драгоманова
проф. Шипову Л.Л.

від студента історичного факультету
Осауленка Б.М.

3. Директорові Київської середньої школи № 15
випускника педагогічного університету
Волошина Сергія Петровича.

Теми рефератів

1. Юридичне термінознавство як складова частина лексикології.
2. Юридичні терміни у правотворчій і правозастосовній діяльності.
3. Історія українського термінотворення.
4. Перші пам'ятки правничої писемності.
5. Синонімія в юридичній термінології.
6. Омонімія в юридичній термінології.
7. Проблеми вживання паронімів у текстах правової сфери.
8. Застосування юридичних термінів у правотворчій та правозастосовчій діяльності: проблеми, перспективи.
9. Багатозначність юридичних термінів.
10. Неупорядкованість української юридичної термінології та шляхи вдосконалення.
11. Запозичення у складі українського юридичного термінологічного фонду.
12. Полісемія, синонімія, паронімія, омонімія у законодавчих текстах.
13. Роль лексикографічних джерел у практичній діяльності юриста.
14. Етапи становлення української юридичної термінології.
15. Проблеми уніфікації та стандартизації термінології.
16. Юридична термінографія.

Тема № 11: Морфологічні норми сучасної української літературної мови

Практичне заняття.

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами особливостей вживання морфологічних норм сучасної української літературної мови; роль морфологічної грамотності як обов'язкового елементу професійної діяльності правника; особливості вживання частин мови у сфері професійного спілкування; типові порушення норм української мови на морфологічному рівні;.

Кількість годин - 2. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Граматика сучасної української мови. Загальна характеристика. Основні поняття.

2. Морфологія як розділ граматики. Морфологічна грамотність як обов'язковий елемент професійної діяльності правника.

3. Особливості відмінювання іменників, числівників, прикметників, займенників. Кличний відмінок у текстах офіційно-ділового стилю.

4. Особливості вживання дієслів і дієслівних форм.

5. Прийменник і сполучник у текстах офіційно-ділового стилю.

6. Типові порушення норм української мови на морфологічному рівні.

Література

1. Василенко В. А. Лінгводидактичні ресурси формування культури професійного мовлення. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філ. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2021. С. 117-119.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/80ee79f9-305d-4edf-a4b0-d9f2ec20e7b7>

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

3. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

4. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Опрацьовуючи *перше питання* необхідно засвоїти, що граматика (від лат. *grammatike techne* "письмове мистецтво") — 1) будова мови (система морфологічних категорій і форм, синтаксичних категорій і конструкцій); 2) наука, яка вивчає будову мови.

Що стосується граматики як науки, то розрізняють: 1) формальну, яка вивчає граматичні форми та їх структуру, і контенсивну (семантичну), яка вивчає значення цих форм і структур; 2) синхронічну, що вивчає будову мови на певному умовно виділеному часовому етапі, і діахронічну, яка вивчає мовну будову в її історичному розвитку. Із синхронічної граматики виокремлюють функціональну, яка вивчає функції граматичних одиниць.

Під час вивчення *другого питання*, варто зосередити увагу на розкритті змісту поняття «морфологія» як розділу мовознавства, на тих поняттях, що складають сутність «морфології» як підрозділу граматики, на необхідності вивчати і знати морфологічну нормативність як важливий елемент культури

мовлення користувача. Особливу увагу слід приділити визначення ролі морфологічних норм у правовій діяльності, зокрема знання норм морфології умові права.

При опрацюванні *третього питання* розкривається особливості вживання іменників і прикметників у текстах офіційно-ділового стилю. Приділяється увага правопису складних іменників та прикметників. Крім того, слід звернути увагу на особливості вживання числівника в усному й писемному мовленні.

У третьому питанні акцентується увага на тих випадках вживання різних частин мови у правовій сфері, які викликають складність. Особливо слід звернути увагу на неоднозначне розуміння тексту офіційно-ділового стилю через неправильне вживання займенників, на випадки неможливості утворення дієприкметників і дієприслівників в українській мові, на застосування прийменників та прийменникових конструкцій у правовому тексті. Крім того, наголосити на складних випадках перекладу усталених прийменникових конструкцій з російської мови на українську.

Під час опрацювання *четвертого питання* зосереджується увага на тих порушеннях морфологічних норм української мови, які є типовими, зокрема у діяльності правника: форми родового, давального та кличного відмінків; прізвища, імена та по батькові; безособові форми дієслів (на -но, -то) та ін.

Готуючись до *п'ятого та шостого питання* з цієї теми, необхідно засвоїти, що іменники мають рід і змінюються за числами й відмінками. В українській мові сім відмінків: *хто?*, *що?* – називний; *кого?*, *чого?* – родовий; *кому?*, *чому?* – давальний; *кого?*, *що?* – знахідний; *ким?*, *чим?* – орудний; *на кому?*, *на чому?*

– місцевий і *хто?* (Оксано, бабусю, Петре) – кличний.

За належністю до роду та за відмінковими закінченнями всі іменники поділяються на чотири типи відмінювання.

До **першої відміни** належать іменники чоловічого, жіночого і спільного роду, які мають закінчення **-а (-я)**: *лелека, Микола, суддя, хмара, тиша, сирота*.

До **другої відміни** належать:

а) іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та закінченням **-о** в називному відмінку (переважно назви осіб): *завод, край, майстер, товариш; батько, Дніпро, Петро*;

б) іменники середнього роду з закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат- (-ят-), -ен-** при відмінюванні), а також іменники із суфіксами **-ище, -исько**, утворені від іменників усіх родів: *дядько, батько, море, життя, знання, вітрище, дівчисько, свекрушисько*.

До **третьої відміни** належать іменники жіночого роду, які мають нульове закінчення (*тінь, ніч, любов*), а також іменник *мати*, у якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

До **четвертої відміни** належать іменники середнього роду, які при відмінюванні приймають суфікси **-ат- (-ят-), -ен-**: *гуся – гусяти, дівча – дівчати, коліща – коліщати, теля – теляти, ягня – ягняти, їм'я – імені, плем'я – племені*.

Прикметник – це самостійна частина мови, що вказує на ознаку, якість або властивість предмета, явища, істоти і відповідає на питання *який? яка? яке? чий? чия? чие?* За значенням прикметники поділяються на якісні, відносні й присвійні. Граматичними категоріями прикметника, крім роду, числа й відмінка, є також словозмінна категорія ступеня порівняння. Прикметники мають повні (стягнені й нестягнені) та короткі форми. Кожен розряд прикметників характеризується певними словотворчими суфіксами: *-ськ-, -цьк-, -ен-, -ан-, -ян-, -н-, -ов-, -ев-* тощо.

Аналізуючи вживання займенників, слід звернутись до збірника процесуальних документів, зробити висновок про випадки, коли неправильне вживання займенника викликає різне розуміння тексту, ускладнює процес сприйняття інформації.

Дієслова і віддієслівні утворення (дієприкметники, дієприслівники, віддієслівні іменники) впливають на правильну побудову речення. Необхідно розглянути випадки, коли за правилами української мови неможливо утворити дієприкметники і дієприслівники, конструкції, які використовуються в даних випадках.

Вибір прийменника є дуже важливим у тексті офіційно-ділового стилю, оскільки впливає на розуміння правових приписів. Труднощі вибору прийменника полягають у тому, що не завжди прийменник української мови збігається з прийменником російської мови в усталених словосполученнях офіційно-ділового стилю, нетиповим є прийменник *по* для української мови (порівняти: *по истечении срока - зі спливом часу - після закінчення терміну*).

Завдання 1. Провідмінійте прізвища, імена, по батькові за відмінками. З поданими ПІБ складіть речення в офіційно-діловому стилі, у яких би вони виступали в різних варіантах.

Олесь Петрович Боженко, Ілля Васильович Нестеренко, Олег Ернестович Потап, Любов Ілларіонівна Баламуха, Андрій Вікторович Веремій, Юрій Пантелеймонович Дрозд, Софія Марківна Бойко, Марія Фролівна Франц-Мартовська.

Завдання 2. Поставте і запишіть подані слова у формі родового відмінка однини, обґрунтувавши свій вибір.

Андрій, Байкал, Берлін, Богдан, Вашингтон(штат), Відень, Вовк(прізвище), Донець, Дунай, Єгипет, Ірак, Каїр, Казахстан, Київ, Китай, Миргород, Мороз(прізвище), Нью-Йорк(місто), Париж, Тетерів, Харків, Ірпінь.

Завдання 3. Запишіть словосполучення, вставляючи закінчення іменників родового відмінка однини.

Копія протокол..., склад злочин..., відмова прокурор..., ухвала суд..., прокурор м. Бердянськ..., наявність товар..., пояснення бухгалтер..., направити до слідчого відділ..., з цього момент..., без дозвол... директор..., текст контракт..., пам'ять комп'ютер..., немає зв'язк..., ректор інститут..., командир взвод..., у присутності секретар..., свідчення громадянин..., за фактом замах..., вимагання хабар..., приховування факт..., Київського район..., на території

ринк..., вийти з кабінет..., складання іспит..., постанова орган... дізнання, перед початком огляд..., зразок ґрунт...

Завдання 4. Поясніть написання складних прикметників, які входять до фахових терміносполук з економічної тематики.

Анти(монопольний) комітет України, аудіо(візуальна) інформація, внутрішньо(банківська) транса́кція, внутрішньо(групове) сальдо, довідково(інформаційний) фонд, довідково(пошуковий) апарат, цивільно(правова) угода, зовнішньо(економічний) договір, фінансово(господарська) діяльність, контрольно(касовий) апарат, товарно(транспортна) документація, середньо(зважений) валютний курс, форс(мажорні) обставини.

Завдання 5. Утворіть складні прикметники, де перша частина – числівникова.

14 мільйонів, 25 балів, 145 кілограмів, 40 міліметрів, 3 мільярди, 22 елементи, 57 мільйонів, 90 тонн, 85 років, 33 тисячі, 6 елементів, 2 ядра, 48 мільярдів.

Завдання 6. Розкрийте дужки й виберіть потрібну форму числівника, узгодивши з ним іменник.

1. Якщо раніше на (три, троє, трьох, суддя) припадало в середньому (дев'ять, дев'ятеро, розгляд, справа), то тепер (вісім, восьми, восьмеро, суддя) доводиться займатися (двадцять, двадцятьома, двадцятьма, справа). 2. (Три, троє, студентка), потрапивши до закладу сумнівного типу, не замислилися над наслідками свого перебування там, а навпаки, поводитися легковажно, чим і спровокували неприємні для себе наслідки. 3. (Тридцять три, тридцять троє, підліток) були затримані у центрі міста опівночі за порушення громадського порядку. 4. Хуліганські дії (сім, семи, семеро, особа) напідпитку спричинили необхідність вжиття заходів запобігання масовим безчинствам. 5. (Два, двоє, перевізник) були взяті під контроль ще на митному переході.

Завдання 7. Запишіть словосполучення у формі родового, давального, орудного відмінків однини. Подані словосполучення введіть у самостійно складені речення.

Правове регулювання, чинний закон, конституційні принципи правосуддя, грошова позика, дружнє ставлення, цивільні правові відносини, торішній звіт, належне ставлення, правовий обов'язок.

Завдання 8. Складіть короткий зв'язний текст в офіційно-діловому стилі, ввівши у нього якомога більше прикметників вищого і найвищого ступенів порівняння.

Завдання 9. Відредагуйте прийменникові сполучення.

Менеджер по спеціальності, в шість годин, ходити по полям, при допомозі товариша, відсутній по хворобі, по тридцять включно, згідно розпорядження директора, в залежності від погоди, відступатися ідеалів, користуватися з фотоапаратом, приурочувати відкриттю, не поступатися за красою, відповідно зінструкцією, у відповідності з наказом, по формі документи бувають, по затвердженій формі, згідно до запропонованого порядку денного.

Завдання 10. Випишіть із тексту прийменникові сполучення, які не відповідають нормам літературної мови, поруч запишіть правильні відповідники.

У відповідності з законом кожний фермер може визначити оптимальний розмір свого господарства. Розмір орендної плати встановлюється по домовленості сторін. Новостворені селянські господарства звільняються від плати за землю на протязі трьох років. Фермер зобов'язаний здійснювати комплекс заходів по охороні землі, збереженню її родючості. Згідно норми визначають розмір індивідуального паю кожного пайовика.

Завдання 11. Запишіть подані слова у такому порядку: а) іменники; б) прикметники; в) дієслова; г) прислівники.

Ключ: З других букв виписаних слів має скластися закінчення вислову: «Свобода полягає...».

Звучання, взимку, старіти, озимий, далеко, мінятися, старець, скрадливо, ближчати, тьмяніти, далеко, довго, ближчий, скрадатися, довжина, зміна, видовжити, делікатний, зненацька, ужитковий, звучати, думання, надійний, мінливо, відбутися, ощадливість, старий, удалися, звучно, точність, дивний, збут.

Завдання 12. Від поданих іменників утворити присвійні прикметники в називному відмінку множини і запишіть їх у три колонки: а) із суфіксом –ин-; б) із суфіксом –ов-; в) із суфіксом –ев-(-єв-).

Прикметники із суфіксом –ін-(-їн-) не виписуйте.

Ключ: З других букв утворених прикметників має скластися закінчення вислову: «Влада – це наркотик, який політики купують у виборців...».

Овідій, Ізольда, Остап, Михась, Катя, Агата, зброяр, Тарас, Дорош, Марія, Оріся, Омелян, Аркадій, Боруля, Яша, Яць, Тихін, Зоя, лікар, Охрім, Овсій, Ліна.

Завдання 13. Перепишіть текст, записуючи цифри і скорочення повністю словами. Складні числівники підкресліть.

Площа України дорівнює 603 тис. км². Її територія простягається із заходу на схід на 1316 км, з півночі на південь – на 893 км. На півдні Україна омивається Чорним морем, площа якого досягає 422 тис. км², глибина – до 2210 м, та Азовським морем, що має площу близько 40 тис. км² та глибину від 8 до 15 м.

Переважає частина території нашої держави (95%) має рівнинний характер, пересічна висота якої дорівнює 175 м над рівнем моря, а найвища 515 м (гора Берда на Хотинській височині). На гірській області – Українські Карпати (найвища вершина – гора Говерла заввишки 2061 м) і Кримські гори (найвища 55 гора – Роман-Кош, висота якої становить до 1545 м) – припадає близько 5% території.

В Україні з її 73 тис. водотоків налічується 131 річка завдовжки понад 100 км кожна та близько 20 тис. озер і лиманів, з яких 7 тис. – площею понад 0,1 км².

Річковий стік (без Дунаю) за рік становить 83,5 км³ води, з них 47,3 км³ води припадає на місцевий стік (За енциклопедичним словником).

Завдання 14. Виконання вправ.

1. *Продовжіть речення.*

1. Доповідна записка - це документ... , в якому...

2. Укладається з ... або за ...

3. Розрізняють такі доповідні записки ...

4. Зміст доповідної записки повинен бути ...

5. У кінці подаються ...

6. Цей документ містить такі реквізити ...

2. *Відредагуйте речення і запишіть правильні варіанти.*

- Я виходжу на слідуючій зупинці.

- Абсолютна більшість цих наказів виконана.

- Завдяки хворобі він відстав від інших.

- Перевеніть сторінку книжки.

- Він діяв згідно розпорядження.

- Приймати участь у науково-практичній конференції

3. *Укладіть документи: прес-реліз, витяг із протоколу за професійною тематикою.*

4. *Класифікуйте поданий документ, зробіть його аналіз.*

До Дарницького районного суду м. Києва позивач: Лихо Григорій Михайлович, який мешкає за адресою ...

Відповідач: магазин №27 “Славутич”, юридична адреса ...

П о з о в н а з а я в а

15 листопада 2007р. У магазині № 27 “Славутич”, що знаходиться за адресою ... , я купив радіоприймач “VEF – 350”, за який сплатив триста дев'яносто гривень. Підприємство-виготовлювач гарантує якість даної речі протягом 12 місяців з дня її придбання.

Через тиждень з дня придбання радіоприймача мною було виявлено, що він не працює від мережі постійного струму. Усунути виявлені недоліки у гарантійній майстерні неможливо у зв'язку з відсутністю необхідних радіодеталей.

Оскільки дефекти придбаної речі виявлені в період гарантійного строку, я звернувся до магазину, де придбав його, з проханням замінити радіоприймач на аналогічний належної якості. Магазин відмовив в обміні речі належної якості, не пояснюючи причин цього.

Відповідно до ст. 233, 234, 236 ЦК України

П р о ш у:

Зобов'язати магазин № 27 “Славутич” замінити радіоприймач “VEF – 350” № 136142 неналежної якості на аналогічний належної якості.

Д о д а т о к

1. Паспорт (гарантійний талон) до радіоприймача.

2. Касовий чек магазину про сплату вартості радіоприймача.

3. Довідка майстерні з гарантійного ремонту про виявлені недоліки радіоприймача.

4. Копія позовної заяви.

5. Марка державного мита.

29 листопада 2007р.

Підпис (Лихо Г.М.)

Теми рефератів

1. Морфологічні норми сучасної української мови у офіційно-діловому стилі.
2. Типові порушення норм української мови на морфологічному рівні.
3. Особливості вживання іменників і прикметників у текстах правової сфери.
4. Особливості перекладу прийменникових конструкцій та їх уживання у текстах правової сфери.
5. Граматика сучасної української мови. Історія формування і розвитку.

Тема № 12: Синтаксичні норми сучасної української літературної мови

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами особливостей синтаксису текстів офіційно-ділового стилю; правил утворення простих і складних речень у текстах офіційно-ділового стилю; типових порушень норм української мови на синтаксичному рівні.

Кількість годин - 4. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Синтаксис як розділ граматики. Основні поняття синтаксису.
2. Характеристика основних синтаксичних одиниць.
3. Застосування синтаксичних засобів у діловому мовленні.
4. Особливості синтаксису текстів офіційно-ділового стилю.
5. Прості та складні речення в текстах офіційно-ділового стилю.
6. Типові порушення норм української мови на синтаксичному рівні.

Література

1. Василенко В. А. Лінгводидактичні ресурси формування культури професійного мовлення. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філ. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2021. С. 117-119.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/80ee79f9-305d-4edf-a4b0-d9f2ec20e7b7>

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

3. Василенко В.А. Стилiстична нейтралiзацiя сучасної термiнолeксики. *Харкiвський нацiональний унiверситет внутрiшнiх справ: 20 рокiв у статусi*

національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 165-168. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10218>

4. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146. **URI:** http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

6. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. **URI:** <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Опрацьовуючи *перше питання*, варто зосередити увагу на розкритті змісту поняття синтаксису як розділу граматики, що вивчає будову словосполучення, речення, тексту, а також на особливостях синтаксичних одиниць. Слід окреслити основні завдання синтаксису в практичній діяльності. Крім того, вказати на необхідність вивчати і знати синтаксичні норми як важливий елемент культури мовлення користувача, особлива увага приділяється розкриттю ролі літературних норм синтаксису у правовій діяльності.

У *другому питанні* акцентується увага на систематизації та узагальненні знань про словосполучення та речення. Порушується питання про типи граматичного зв'язку слів у словосполученні: керування, прилягання, узгодження, особливо складні випадки керування в текстах документів. Дається визначення поняття «речення», розкриваються його найважливіші ознаки, описуються типи речень, порядок слів у реченні.

Третє питання присвячено вивченню синтаксичних засобів у діловому мовленні. У діловому мовленні, як і в науковому стилі, переважають складні синтаксичні конструкції, які найточніше передають зміст ділових паперів.

Складні синтаксичні одиниці сприяють розвитку мислення і є найзручнішим типом вираження думки одним реченням. Звідси й наявність у ділових паперах складнопідрядних речень з кількома підрядними, вставними словами, реченнями.

При опрацюванні *четвертого питання* з цієї теми увага приділяється розкриттю особливостей синтаксису текстів офіційно- ділового стилю: прямий порядок слів, присудок переважно у формі теперішнього часу, пасивні

конструкції, наявність віддієслівних іменників, дієприкметникові і дієприслівникові звороти, використання підрядних речень означальних, мети й умови.

У *п'ятому питанні* зазначаються особливості простих та складних речень в текстах офіційно-ділового стилю.

У *шостому питанні* порушується проблема недотримання норм української мови на синтаксичному рівні. Вказуються шляхи реалізації зазначеної проблеми.

Завдання 1. Відредагуйте словосполучення, уникаючи калькування.

Змагання по стрільбі, по самим скромним підрахункам, по закінченні терміну покарання, живе по цьому адресу, нарада по цьому питанню розпочнеться, помилка по неувважності, заняття проведено згідно плану, хочу звернутися по приватній справі, по ділам служби, роз'їхались по об'єктам, по юридичним питанням, повідомити по факсу, розмовляти на українській мові. По дотриманню Декларації по правам людини, по програмі захисту свідків, по вашій вині, іти по слідам, старший по віку.

Завдання 2. Відредагуйте і запишіть речення. У відредагованих реченнях визначте головні і другорядні члени. Визначте роль головних і другорядних речень у формуванні комунікативної одиниці.

1. По відношенню до всього сказаного я хочу сказати, що не треба вмішуватися в особові справи кожного з нас. 2. Думки майже всіх присутніх на засіданні співпали, обговорюючи проблему текучості кадрів. 3. По відзначенню цього свята серед міроприємств були слідуочі: конкурси, вікторини, виступи цікавих музикантів. 4. За порушення конфіденційності фізичними та юридичними особами сторони також несуть відповідальність. 5. Про готовність виготовлених зразків виконавець зобов'язаний повідомити замовника у термін.

Завдання 3. Доберіть із Закону України «Про Національну поліцію України» 10 складносурядних речень.

Завдання 4. Підберіть із документів 10 простих речень з відокремленими обставинами, вираженими дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами. Поясніть вживання розділових знаків.

Завдання 5. Усуньте помилки, пов'язані з узгодженням.

1. Потерпілій було нанесено шість колото-різаних ран в області живота з пошкодженням внутрішніх органів, потягли гостру кровотечу. 2. Більшість свідків у справі про пограбування фірмового магазину “Лісова пісня” засвідчила... . 3. На перехресті вулиць Київської і Прорізної я зустрівся із зустрічною машиною, осліпивши мене. 4. На експертизу відправлені шматок скла від фар автомашини, знайдених на місці пригоди. 5. Групу молоді, які були разом з підсудним, я раніше не знав. 6. Хромов і Петров не довели до кінця свій злочинний намір з причин, від нього не залежних. 7. До бібліотеки академії надіслані 2000 примірників словників.

Завдання 6. Усунути помилки, пов'язані з порушенням норм керування.

1. Доручені роботи його виконувались добре. 2. Через мужність працівників міліції злочинець був затриманий. 3. У підсудних не було поганих

стосунків з цими свідками, про що підсудні не відмовляються. 4. Сомов схильний сперечатися, випивати. 5. Підсудні Рожков і Столяров звинувачуються у розкраданні по заробітній платі. 6. Про це пояснив і свідок Ракчєєв. 7. Шарков вчинив збройний напад з метою оволодіння особисте майно потерпілої. 8. На проїжджу частину дороги вибіг хлопець з метою зупинки автомашини.

Завдання 7. виправити словосполучення/речення, у яких порушені синтаксичні норми.

1. Скоїв умисний злочини при наступних обставинах. 2. В відповідності до вимог. 3. Викликати осіб у судове засідання згідно обвинувального акту – слід згідно зі списком осіб, зазначених в обвинувальному акта. 4. Достатні дані указуючі, що в діях Харченка є ознаки злочину – слід достатні дані, що вказують на ознаки злочину в діях гр. Харченка. 5. Крадіжка, причинивша значну шкоду потерпілому. 6. Не вступаючи дорогу рухаючомуся по крайній лівій полосі автомобілю. 7. Розшукується чоловік, який зник близько тижня тому, телефон знаходиться поза зоною досяжності.

Завдання 8. Складіть і запишіть речення за схемами. Визначити вид речень.

1. ... , ... , які
2. Коли ...,
3. ..., щоб..., тому що/адже..., коли ...

Завдання 9. Вкажіть, чи є порушення норми координації підмета з присудком у поданих реченнях. Запишіть правильні речення.

1. Шість поліцейських кинулись захищати товариша. 2. Після оформлення документів більшість платників залишають приміщення. 3. Двадцять один 60 курсант додатково навчаються на курсах водіїв. 4. Всього у справі проходили дев'ять потерпілих. 5. У поле зору підлітків потрапило сільське кафе-їдальня.

Завдання 10. виправити порушення порядку слів у реченнях.

1. Комп'ютери атакують віруси. 2. Мерія планує фарбувати фасади будинків у центрі Харкова разом з власниками перших поверхів. 3. Кожен новину зустрічає по-своєму. 4. Незважаючи на спотворене обличчя, медики запевняють, що він здоровий. 5. Увечері, 2 вересня, в одній із квартир на вулиці Ботанічній у Харкові, яка належить 21-річному безробітному харків'янину, спалахнула пожежа.

Завдання 11. Знайдіть помилки, пов'язані з використанням однорідних членів речення.

1. Під час чергування було затримано троє чоловіків, троє вікон і двоє дверей. 2. Потерпілий мав травму голови, жінку і трьох дітей. 3. У масових безчинствах брали участь студенти і молодь. 4. Під час вибуху всі люди – діти, жінки, пенсіонери, худоба здригнулися і побачили спалах вогню. 5. Особа була озброєна, здається, холодною зброєю, каменем, сокирою чи іншим.

Завдання 12. Із запропонованих слів утворіть речення та запишіть їх.

1. Людство, намагатися, виділити, типовий, особливості, психічний, склад, різний, люди. 2. Немає, кращий, чи, гірший, темперамент. 3. Академік І.

Павлов, виділити, чотири, основний, тип, вищий, нервовий, діяльність. 4. Важко, визначити, тип, темперамент, у, дорослий, людина. 5. Тип, нервовий, система, визначатися, спадковість. 6. Нервовий, процеси, змінюватися, під, дія, систематичний, тренування. 7. Серед, люди, похилий, вік, багато, флегматики, і, меланхоліки. 8. Продуктивність, робота, людина, тісно, пов'язаний, з, особливості, її, темперамент.

Завдання 13. виправити синтаксичні помилки у запропонованих реченнях.

1. Іванченко нанесла удар молотком по голові Омеляненку. Чернов наніс тяжкі тілесні ушкодження 28-річному охоронцеві. 3. Намагаючись втекти з супермаркету, Вакуленко й Антонов були затримані охоронцем з викраденими речами. 4. Дроздовій виступати рідною мовою дозволено. 5. Петрову право давати показання рідною мовою роз'яснено.

Завдання 14. Напишіть мікротекст (50 слів), у якому йдеться про вашу майбутню професію, використовуючи безсполучникові складні речення.

Теми рефератів

1. Особливості синтаксису текстів офіційно-ділового стилю.
2. Класифікація речень у сучасній українській мові.
3. Словосполучення як номінативна синтаксична одиниця. Слово і словосполучення. Словосполучення і речення.
4. Типові порушення норм української мови на синтаксичному рівні.
5. Складні випадки керування в текстах документів.

Тема 13: Пунктуаційні норми сучасної української літературної мови Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами загальних норм сучасної української пунктуації; особливостей пунктуації в текстах офіційно-ділового стилю; типових порушень норм української мови на пунктуаційному рівні.

Кількість годин - 4. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Пунктуація як розділ мовознавства.
2. Система розділових знаків. Правила вживання на письмі розділових знаків.
3. Особливості пунктуації в текстах офіційно-ділового стилю.
4. Типові порушення норм української мови на пунктуаційному рівні

Література

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Структурні компоненти комунікативної компетентності в процесі лінгвістичної підготовки майбутніх правознавців. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. №27. Т. 2. С. 134-138.

URI:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/25.pdf

2. Василенко В. А. Лінгводидактичні ресурси формування культури професійного мовлення. *Правова наука і державотворення в Україні в*

контексті правової інтеграції: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філ. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2021. С. 117-119.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/80ee79f9-305d-4edf-a4b0-d9f2ec20e7b7>

3. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

4. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146.

URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

5. Кікінчук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур у Національній поліції України. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 39-43.

URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c3653f1-f289-498a-ae59-57801ff90fa5/content>

6. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

7. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

8. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Срахторіна, О.А. Лисенко та ін. – Харків : Право, 2020. – 330 с.

URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/728/3_Mova%20ukrainskoi%20jurisprudencii_vnutri.pdf

9. Українська мова для юристів / Зайцева І.В., Калита О.П., Скуратівська Г.В., Павлова А.К.: Видавничо-інформаційний центр НУДПСУ, 2018. 430 с.

URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1805_49979488.pdf

10. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

11. Юлдашева С.А., Мельник О.В. До питання використання коректної термінології кримінального та кримінального процесуального законодавства. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 14 травня 2020 р.). Маріуполь : ДонДУУ, 2020. С. 129-131.

URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5d4bacd1-75ee-45d9-a39e-c21c69e81ca4/content>

12. Vasylenko V., Dovhopolova H. Development of students' communicative competence in the context of reading foreign language texts. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка». Вип. 59. Т. 1. 2023. С. 318-323.

URI: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/59_2023/part_1/49.pdf

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Опрацьовуючи *перше питання*, варто зосередити увагу на розкритті змісту поняття пунктуації як системи правил уживання на письмі розділових знаків і розділу мовознавства про використання розділових знаків. Слід вказати на важливість опанування пунктуаційними нормами та їх використання на практиці у фаховій сфері правників.

Під час опрацювання *другого питання* увага приділяється розкриттю особливостей системи розділових знаків (одиничних та парних). Крім того, варто зупинитися на принципах української пунктуації, розглянути загальні пунктуаційні правила: пунктуація в простому реченні, пунктуація в складному реченні, розділові знаки при прямій мові, розділові знаки при непрякій мові, розділові знаки у цитатах, знаки виноски.

Під час опрацювання *третього питання*, слід звернути увагу на особливості пунктуації в текстах офіційно-ділового стилю.

У *четвертому питанні* акцентується увага на тих порушеннях норм української мови на пунктуаційному рівні, які є типовими у сфері офіційно-ділового спілкування, зокрема у документах юридичного характеру.

Завдання 1. Запишіть запропоновані речення, розставши розділові знаки.

1. Поліція в усіх країнах має одне завдання охороняти закон боротися зі злочинністю. 2. За кожною справою людина з життєвою невлаштованістю і проблемами. 3. Крадіїв один з яких санітар станції швидкої допомоги а інший працівник кооперативу затримано на місці злочину. 4. Під сіткою помітили сліди а вони і вивели оперативників на продовольчий склад. 5. У зв'язку з цим потрібно відмітити я вірю в майбутнє наших правоохоронних органів. 6. На тому місці де був знайдений потерпілий поліцейські виявили калюжу крові.

Завдання 2. У запропонованому мікротексті розставте розділові знаки:

Мова і право є формами суспільної свідомості та впливають і взаємно збагачують один одного. І право і мова мають ідеальну та матеріальну форми мова через мовлення право через нормативний правовий акт. Мова і право є соціальними нормативними системами що виступають регуляторами поведінки індивіда в суспільстві. Загальним у цих соціальних феноменів є властивості нормативності ієрархічності та системності.

Завдання 3. Перепишіть текст, вставляючи, де потрібно, розділові знаки.

Проблема розбудови громадянського суспільства демократичної правової держави є безпосередньо пов'язаною із розвитком правової культури. Саме правова культура та правове виховання населення є соціальною гарантією дії верховенства правового закону в суспільстві.

Проблема правової культури населення ще тривалий час буде актуальною а необхідність її дослідження безпосередньо впливає із конституційного проголошення України правовою державою. Це обумовлює потребу в неухильному зростанні й досягненні високого рівня правової культури кожного громадянина кожної посадової особи кожного державного службовця й особливо професійних юристів які здійснюють основну законодавчу роботу. Лише тоді рівень правової культури населення досягне найвищого щабля розвитку лише тоді кожен громадянин держави відчує власну приналежність до правового життя країни буде активним учасником правового процесу й матиме змогу самостійно аналізувати чинне законодавство відзначаючи його здобутки та недоліки (Зі статті).

Завдання 4. Запишіть текст, додаючи необхідні розділові знаки.

Особливість сучасної інформаційної доби полягає в тому що не лише навчально-освітні заклади формують мовну особистість більшу частину інформації, активну мовну практику молодь отримує поза межами навчальних закладів. Очевидно найбільше впливають на формування мовної особистості засоби масової інформації. Чи ж багато зразків української літературної мови наповненої інтелектуальним, естетичним змістом дають нам сучасні масові інформаційні джерела? Безсумнівно, що вплив цих «мовних зразків» на підсвідомість мовця значно більший ніж вплив мови навчання. А коли б ці засоби були використані раціонально то зразки елітарної української літературної мови входили б у свідомість слухача, глядача природно, ненав'язливо бо ж це було б таке ефективне навчання коли не хочуть нікого вчити а вчать не хочуть нікого навертати на шлях своєї мовної поведінки а навертають.

Завдання 5. Розставте розділові знаки у реченнях, що містять цитати. Визначте, прямою чи непрямою мовою передано чуже мовлення у цих реченнях.

1. Відомий французький письменник А.Дюма писав людина яка багато говорить скаже нарешті дурницю. 2. Демосфен найвидатніший майстер ораторського стародавньої Греції умів драматизувати свою промову він вживав риторичні запитання на які сам же давав відповідь або користувався таким прийомом перелічував наприклад усі негаразди недоліки владування когонебудь а потім запитував і після всього цього ви ще питаєте чому державні справи в такому занепаді?! 3. І.Цюпа наголошував що той хто не знає рідної материнської мови або цурається її сам засуджує себе на злиденність душі. 4. Говорячи про покликання людини на Землі Максим Рильський проголошує яке глибоке щастя жити бути гідним імені людини народу й людськості служити. 5. Папа Пій IX вказував відомо що за велінням природи і Бога це право і обов'язок виховувати нащадків належить в першу чергу тим хто шляхом породження

почав справу природи і кому заборонено залишати його не завершеним. 6. Іоанн Павло II зазначає що місія виховання нащадка є для батьків природним правом оскільки вони дали дітям життя. 7. У науковій літературі наголошується що лікар має право а іноді й зобов'язаний оберегти пацієнта та не повідомляти йому неприємної важкої травмуючої інформації про хворобу.

Теми рефератів

1. Пунктуаційні норми сучасної української літературної мови в текстах офіційно-ділового стилю.
2. Пунктуація як розділ науки про мову, що вивчає правила про використання та вживання на письмі розділових знаків.
3. Основні правила пунктуації.
4. Значення розділових знаків для розуміння текстів офіційно-ділового стилю.
5. Розділові знаки: історичний аспект.
6. Значення пунктуації у професійному писемному мовленні.

Тема 14. У с н е п у б л і ч н е м о в л е н н я .

М о в л е н н є в и й е т и к е т .

Практичне заняття

Навчальна мета заняття: забезпечити вивчення студентами видів та жанрів усного професійного мовлення; лінгвістичних особливостей публічного виступу; екстралінгвістичних особливостей публічного виступу; мовленнєвого етикету правника та його особливостей; правил проведення перемовин;.

Кількість годин - 4. Місце проведення – навчальна аудиторія

Навчальні питання:

1. Види та жанри усного професійного мовлення.
2. Лінгвістичні особливості публічного виступу.
3. Екстралінгвістичні особливості публічного виступу.
4. Мовленнєвий етикет правоохоронця.
5. Мистецтво перемовин. Вербальний вплив.

Література

1. Василенко В. А. Лінгводидактичні ресурси формування культури професійного мовлення. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філ. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2021. С. 117-119.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/80ee79f9-305d-4edf-a4b0-d9f2ec20e7b7>

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687/>

3. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник

наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146. URI: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

4. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

5. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

Матеріально-технічне забезпечення заняття: ноутбук, проектор.

План проведення заняття:

Переконливе, пристрасне слово – дійовий засіб організації стосунків між людьми у діловій сфері, могутній чинник виховання. Отже, під час підготовки *першого питання* потрібно з'ясувати види та жанри усного професійного мовлення. Адже публічні виступи, лекції, доповіді, дискусії, бесіди залучають мільйони людей до активного громадського життя, допомагають їм виявляти творчу ініціативу, служать засобом пропаганди політичних і спеціальних наукових знань, виховують людей в дусі високої культури та свідомості, стійких морально-етичних принципів.

Опрацьовуючи *друге запитання*, слід проаналізувати лінгвістичні особливості публічного виступу. Оскільки успіх публічного виступу значною мірою залежить від наявності чи відсутності у промовця індивідуального стилю мовлення.

Отже, будь-який виступ переслідує конкретну мету – це інформація, переконання, створення конкретного настрою в слухачів та вплив на слухачів з метою спонукання їх до певних дій, вчинків. Публічний виступ – особливий тип мовлення, що містить певні вимоги:

1. Точність формулювань.
2. Стислість, небагатослівність.
3. Доречність.
4. Зрозумілість мовлення.
5. Виразність.
6. Своєрідність, оригінальність.
7. Краса мови.

Під час опрацювання *третього питання*, слід визначити екстралінгвістичні особливості публічного виступу, бо поряд з вербальними засобами мовлення використовуються невербальні елементи передачі інформації – інтонація, паузи, вимова оратора, темп мовлення, жести. До поняття інтонація входять такі компоненти, як сила й висота голосу, темп мовлення, паузи, тембр голосу.

Четверте питання слід розпочати з вивчення поняття мовленнєвого етикету. Професійна діяльність юриста не мислиться без етикету. Слово «етикет» у перекладі з французької мови означає «ярлик, етикетка». Розрізняють службовий етикет і мовний етикет. Невід’ємною частиною загальної культури юриста є мовний етикет. Дотримання мовного етикету дає змогу судити про його професійну підготовку юриста, його компетенцію, професіоналізм.

Слід також відзначити, що поняття «етикет» більше стосується норм поведінки, порядку дій і правил чемності у певних колах та умовах, а «службовий етикет» – зовнішньої реалізації професійних норм юриста. Службовий етикет – неодмінна ознака професійної діяльності.

Під мовним етикетом, як правило, розуміють сукупність мовних засобів, що регулюють поведінку людини в процесі мовлення.

У *п’ятому питанні* акцентується увага на мистецтві перемовин і вербальному впливові. Бо комунікація у професійній сфері – це соціально-психологічне явище, яке детерміновано конкретно-історичними, соціокультурними та особистісними особливостями учасників комунікативного акту.

Ефективність ділового спілкування юриста визначається як структурою та етапами процесу спілкування, так і розвитком у нього відповідних якостей, навичок, умінь.

З а в д а н н я 1. Н а в е д і т ь п р и к л а д и л і н г в і с т и ч н и х і е к с т р а л і н г в і с т и ч н и х з а с о б і в м о в л е н н я . Н а з в і т ь н е в е р б а л ь н і з а с о б и , щ о д о п о м а г а ю т ь п і д ч а с п у б л і ч н о г о в и с т у п у .

З а в д а н н я 2. У я в і т ь , щ о В а м п о т р і б н о р о з к а з а т и п р о с е б е н е з н а й о м і й д л я В а с л ю д и н і а б о л ю д я м . П і д г о т у й т е с а м о п р е з е н т а ц і ю д о 5 х в .

З а в д а н н я 3. В и п р а в т е п о м и л к у у д і л о в о м у м о в л е н н і .

Біля двісті, в випадку чого, у двох словах, в даному випадку, в (у) кінці кінців, вдастивий для влади, в (у) самий раз, в (у) цьому відношенні, в (у) шість годин, вирішити проблему, вирішити завдання, висказати думку, відношення до колег, в очі кидаються, вступати в силу (дію), дана думка, до сих пір, до слідуєчого голосування, думки співпадають, дякуючи допомозі, завідома ухвалюється, займати посаду, по даному факту, по крайній мірі, поступила заява, поступати по закону, суспільна значимість.

З а в д а н н я 4. Н а в е д і т ь п р и к л а д и с т а н д а р т н и х е т и к е т н и х с и т у а ц і й . Я к а о с о б л и в і с т ь к о ж н о ї ?

Завдання 5. Наведіть приклади етикетних мовних формул у конкретній комунікативній ситуації. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 6. За допомогою «Словника паронімів української мови» чи тлумачного словника, з'ясувати значення слів і скласти з ними речення, що можна вжити у професійному мовленні:

тактовний, тактичний; шкода, шкода́; особовий, особистий; про́шу, прошу́.

Завдання 7. Сформулюйте та напишіть поради оратору-початківцю при підготовці до публічного виступу.

Завдання 8. Доведіть або спростуйте твердження:

Здобути вищу освіту – необхідно;

Матеріальні цінності – велика сила;

Мова – кордон національної безпеки.

Завдання 9. Знайдіть відео публічного виступу певного оратора (політика, громадського діяча, шоумена тощо) і схарактеризуйте його за такими критеріями: зовнішній вигляд, мовлення, невербальні засоби спілкування.

Завдання 10. Підготуйте промову будь-якого виду на вибір (мітингову, агітаційну, ювілейну, судову, торгову). Обсяг – 1-2 сторінки друкованого тексту)

Теми рефератів

1. Культура мовного довкілля і його охорона.
2. Мовленнєвий етикет в діяльності поліцейських.
3. Вербальні засоби впливу на аудиторію.
4. Мистецтво говорити (за працями Іржі Томана, Ольги Корніяки).
5. Невербальні засоби ділової комунікації.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Навчальна та наукова література:

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Структурні компоненти комунікативної компетентності в процесі лінгвістичної підготовки майбутніх правознавців. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. №27. Т. 2. С. 134-138.

URI:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/25.pdf

2. Василенко В. Риторична культура професійного мовлення : курс лекцій : навч. посіб. для здобувачів гуманіт. ф-тів закл. вищ. освіти / Сумс. філ. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми, 2023. 377 с.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/items/addf82b2-b897-41b8-bc1b-9e50e8ab2687>

3. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146.

URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

4. Кікінчук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур у Національній поліції України. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 39-43.

URL:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3c3653f1-f289-498a-ae59-57801ff90fa5/content>

5. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / [упоряд. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Фак. №2, Каф. українознавства. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.

URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6485>

6. Мова української юриспруденції : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О.А. Лисенко та ін. – Харків : Право, 2020. – 330 с.

URL:https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/728/3_Mova%20ukrainskoi%20jurisprudencii_vnutri.pdf

7. Українська мова для юристів / Зайцева І.В., Калита О.П., Скуратівська Г.В., Павлова А.К.: Видавничо-інформаційний центр НУДПСУ, 2018. 430 с.

URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1805_49979488.pdf

8. Українська мова професійного спрямування (Мовні норми): навч. посіб. / уклад. Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 182 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6524>

9. Юлдашева С.А., Мельник О.В. До питання використання коректної термінології кримінального та кримінального процесуального законодавства. Актуальні питання вдосконалення національного законодавства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 14 травня 2020 р.). Маріуполь : ДонДУУ, 2020. С. 129-131.

URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5d4bacd1-75ee-45d9-a39e-c21c69e81ca4/content>

10. Vasylenko V., Dovhopolova H. Development of students' communicative competence in the context of reading foreign language texts. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка». Вип. 59. Т. 1. 2023. С. 318-323.

URI: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/59_2023/part_1/49.pdf

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Василенко В.А., Довгополова Г.Г. Гендерно маркована лексика як чинник формування гендерно чутливого середовища на заняттях мовознавчого спрямування у вищій школі. *Сучасні тенденції забезпечення гендерного балансу в умовах Євроінтеграції*: матеріали інформаційно-просвітницького форуму (17 березня 2023 р.). Кропивницький, 2023. С.264-267.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4190ece2-1f27-418b-9dd6-a840aff5f172/content>

2. Василенко В. А. Лінгводидактичні ресурси формування культури професійного мовлення. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сум. філ. Суми: Видав. дім «Ельдорадо», 2021. С. 117-119.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/80ee79f9-305d-4edf-a4b0-d9f2ec20e7b7>

3. Василенко В.А. Мовне оформлення письмового юридичного дискурсу. *Правова наука і державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 19-20 травня, 2023. С. 155-157.

URI: <https://dspace.univd.edu.ua/items/7994f0ac-d17e-4e43-ab2d-e50523054f2c>

4. Василенко В.А. Стилистична нейтралізація сучасної термінології. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурено (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021.

С. 165-168. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10218>

5. Василенко В.А. Термінологія в сучасній правотворчості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». Збірник наукових праць. Випуск 43. Том 1. Міжнародний гуманітарний університет. 2019. Вид.-во «Гельветика». Одеса. С. 143-146. URI: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_1/36.pdf

6. Василенко В.А., Даниленко А.В. Формування лінгвальної культури у юридичній діяльності. *Донецький юридичний інститут МВС України: освітні традиції, перевірені часом*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 28 квітня 2021 року). Донецький юридичний інституту МВС України. К.: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2021. С. 83-87.

URI:<http://29yjmo6.257.cz/bitstream/123456789/13065/1/60-%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F%20%D0%94%D0%AE%D0%86.pdf>

7. Vasylenko V., Dovhopolova H. Innovative technologies in the process of foreign language training of future lawyers. *Modern ways of solving the latest problems in science*: Proceedings of the XXXVII International Scientific and Practical Conference, September 20 – 23, 2022. Varna, Bulgaria, 2022. P. 324–328. URL: <https://isg-konf.com/modern-ways-of-solving-the-latest-problems-in-science/> (дата звернення: 26.12.2022).

8. Vasylenko V.A., Samoilova Yu.I. Some aspects of case method use in the process of training of future lawyers. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 56. Том 2. С.124-127.

URI:<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68cf3d90-d656-48c3-a053-03192a46eb99/content>

9. Vasylenko V., Samoilova Yu., Matviievskyi D., Seliunina N. Case study method in the process of training of future lawyers and law-enforcement officers (on the example of the English language learning). *Development of modern science, experience and trends*: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, 14-15. 10. 2022. Boston, USA, 2022. Pp. 208-212. URL: <https://isg-konf.com/development-of-modern-science-experience-and-trends/> (дата звернення: 26.10.2022).

Нормативно-правові акти

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року. URI:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19>.

2. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>.

3. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF>.

4. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях: наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970 – 1980). Онлайнова допомога. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

2. Культура мови на щодень. URL: <http://kultura-movy.wikidot.com/about>

3. Культура слова: мовностилістичні поради. URL: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/>

4. Сто експрес-уроків української. URL: <http://xn--80aafnzkiym.xn--j1amh/7/9/314-100-ekspres-urokv-ukraiinskoii.html>.
5. Уроки державної мови. URL: <http://mova.kreschatic.kiev.ua/index.php>.
6. Урядовий портал: Узагальнені форми і зразки документів, інструкції з діловодства відповідних установ. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category>.